

# Dialogen ROC Aventus Middelseweg Deventer en Apeldoorn

DIALOGEN MET MBO-STUDENTEN IN HET KADER VAN  
#VERBINDENDVERDUURZAMEN



DECEMBER 2019

Auke Knol  
Bart Katoele  
Bas van Herrikhuijzen

**SAXION**  
Hogescholen

**Rli**  
Raad  
voor de leefomgeving  
en infrastructuur

**A** **Aventus**  
De school waar jij 't maakt



## Inhoudsopgave

<b>Hoofdstuk 1: Inleiding .....</b>	<b>3</b>
1.1 Aanleiding.....	3
1.2 Opzet van de dialogen.....	4
<b>Hoofdstuk 2: dialogen ROC Aventus Deventer sector Zorg &amp; Welzijn .....</b>	<b>6</b>
2.1 Dialoog 1: apothekersassistenten en tandartsassistenten.....	6
2.2 Dialoog 2: doktersassistenten en tandartsassistenten.....	11
2.3 Dialoog 3: apothekersassistenten en tandartsassistenten.....	16
2.4 Analyse van resultaten ROC Aventus Deventer sector Zorg & Welzijn .....	20
<b>Hoofdstuk 3: Dialoog ROC Aventus Deventer niveau 1.....</b>	<b>23</b>
3.1 Dialoog mbo-niveau 1 .....	23
3.2 Analyse van resultaten ROC Aventus Deventer niveau 1.....	27
<b>Hoofdstuk 4: ROC Aventus Apeldoorn opleiding ICT .....</b>	<b>28</b>
4.1 Dialoog 1: ICT-niveau 4.....	28
4.2 Dialoog 2: ICT-niveau 3.....	33
4.3 Dialoog 3: ICT-niveau 2.....	39
4.4 Dialoog 4: ICT-niveau 4.....	44
4.5 Analyse van resultaten ROC Aventus Apeldoorn ICT-opleiding .....	48
<b>Hoofdstuk 5: Nafase.....</b>	<b>51</b>
5.1 Totaalanalyse van de resultaten .....	51
5.1.1 Welke maatschappelijke ontwikkelingen houden jullie het meeste bezig? .....	51
5.1.2 Zelfbeeld persoonlijkheidsprofielen .....	52
5.1.3 Hoeveel doet Nederland volgens jou aan het verduurzamen van de samenleving? .....	52
5.2 Evaluatie.....	53
5.3 Wat zouden wij adviseren? .....	54
5.4 Duurzaamheid in het leven van studenten.....	56
<b>Hoofdstuk 6: Conclusie.....</b>	<b>57</b>
<b>Bibliografie.....</b>	<b>58</b>
<b>Colofon .....</b>	<b>59</b>

## Hoofdstuk 1: Inleiding

### 1.1 Aanleiding

De verdere uitstoot van broeikasgassen zal de aarde verder doen opwarmen. De oceaan zal in de 21<sup>e</sup> eeuw ook wereldwijd verder opwarmen. Als gevolg hiervan zullen de poolkappen en gletsjers sneller smelten en zal de zeespiegel wereldwijd stijgen. De wereldwijde opwarming van de aarde zal aan het eind van de 21e eeuw en daarna voornamelijk worden bepaald door de totale uitstoot van CO<sub>2</sub>. Het tegengaan van de klimaatverandering die is veroorzaakt door de uitstoot van kooldioxide in het verleden, de tijd waarin we nu leven en in de toekomst, zal zelfs de komende eeuwen nog om serieuze inspanningen blijven vragen. (IPCC, 2019) Deze grote ontwikkelingen vragen om de verduurzaming van de Nederlandse samenleving. Van energietransitie tot circulaire economie en van duurzame mobiliteit tot duurzaam geproduceerd voedsel, de verduurzaming van Nederland zal grote gevolgen hebben voor de toekomstige leefomgeving. (Rli, 2019)

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) adviseert zowel gevraagd als ongevraagd de regering en het parlement over deze veranderingen in de leefomgeving. Naast dat Nederland aan het verduurzamen is, spelen er nog meer maatschappelijke ontwikkelingen die leven onder de Nederlandse bevolking. Zo stijgen de woonkosten en is er woonnood, is er een substantiële terroristische dreiging, wordt de drugscriminaliteit zo heftig dat het zelfs de rechtsstaat aantast, zijn er oorlogen die zorgen voor vele vluchtelingen die naar Europa komen en zijn er zorgen over de AOW-leeftijd en de vergrijzing op de arbeidsmarkt. De Rli wil weten hoe Nederland kan verduurzamen op een manier waaraan iedereen kan meedoen, in een tijd waarin veel grote maatschappelijke ontwikkelingen op de achtergrond spelen. De Rli wil begrijpen hoe verschillende groepen in de samenleving aankijken tegen de verduurzaming van de samenleving, wat deze verschillende groepen belangrijk vinden en wat hun negatieve en positieve gevoelens zijn bij deze ontwikkeling. De centrale vraag is: hoe kunnen we Nederland Verbindend Verduurzamen? In het kader van deze vraag heeft de Rli het StadsLAB van Saxion gevraagd om dialogen te voeren met een groep burgers, om er zo achter te komen wat het sentiment is dat heerst over het verduurzamen van Nederland, of het prioriteit heeft tussen alle andere maatschappelijke vraagstukken die zich op de achtergrond afspelen, of ze zorgen hebben of juist kansen zien en hoe ze zelf hun toekomstige leefomgeving voor zich zien. (Rli, 2019)

Wij hebben er met de opdrachtgever voor gekozen om dialogen te houden met mbo-studenten. We zijn gekomen tot deze doelgroep omdat wij erachter kwamen dat zij zich vaak niet voldoende gehoord voelden en vaker negatief staan ten opzichte van duurzaamheidsmaatregelen dan hoger opgeleiden. Lager opgeleiden hebben over het algemeen minder vertrouwen in de politiek en praten minder vaak over klimaatverandering en wat ze hier zelf aan kunnen doen dan hoger opgeleiden. We zien deze groep daarom ook als belangrijk om te horen. Lager opgeleiden stoten weliswaar minder uit dan hoger opgeleiden, maar steunen de maatregelen ter verduurzaming van de samenleving minder. (I&O research, 2019) De informatie die de dialogen met de mbo-studenten hebben opgeleverd vormen uiteindelijk input voor een congres in maart 2020, alwaar de inzichten gedeeld zullen worden met wetenschappers, beleidsmakers en adviseurs.

## 1.2 Opzet van de dialogen

De dialogen werden gehouden met mbo-studenten van de opleidingen apothekersassistenten, tandartsassistenten en doktersassistenten niveau 3 en 4 van het Regionaal Opleidingscentrum (ROC) Aventus op de locatie Middelweg in Deventer. Op deze locatie hebben wij ook een dialoog gehouden met een niveau 1 klas die grotendeels bestond uit vluchtelingen. Daarnaast hebben wij op het ROC Aventus in Apeldoorn 4 dialogen gevoerd met studenten van de ICT-opleiding. In totaal hebben wij 8 dialogen georganiseerd waarin wij meer dan 140 leerlingen gesproken hebben. De docenten van deze onderwijsinstelling hadden wij gemaild met de vraag of het mogelijk was om dialogen te organiseren in het kader van een les burgerschap. Deze lessen hebben betrekking op maatschappijleer en sloten zodoende ook goed aan op het thema duurzaamheid.

We hadden enkele doelstellingen omtrent het verloop van de dialogen.

1. De dialogen moesten interactief verlopen, het was ons doel om iedereen actief te betrekken bij het gesprek.
2. De dialogen moesten niet uitlopen in een discussie, maar een gesprek worden waarin een vrije gedachtewisseling plaatsvindt, wat weer tot nieuwe inzichten zou leiden bij de studenten.
3. We wilden de studenten aan het denken zetten over de ontwikkelingen omtrent duurzaamheid en klimaatverandering en weten wat ze hiervan vonden, wat hun zorgen waren en welke kansen ze zagen.
4. We waren geïnteresseerd of de verduurzaming van Nederland prioriteit had ten opzichte van andere grote maatschappelijke ontwikkelingen die op de achtergrond speelden.

Hiervoor moesten wij bewust nadenken over de opzet van de dialogen en de manier waarop wij in gesprek zouden treden met de studenten. De opzet van de dialogen bestond uit 6 delen en zag er als volgt uit:

1. Presentatie opstarten en iedereen welkom heten
2. Iedereen een centrale vraag op het bord laten beantwoorden aan de hand van post-its
3. In gesprek treden met elkaar over de onderwerpen die zijn opgeschreven
4. Daadwerkelijke introductie en toelichting Rli
5. Opstarten poll programma met wordcloud en in gesprek treden over resultaten
6. Feedback

In de eerste fase was het de bedoeling om iedereen vooral comfortabel te laten voelen. We lieten de studenten weten dat ze alles mochten zeggen en elkaars antwoorden moesten respecteren. Ook attendeerde we de studenten erop dat de gesprekken werden opgenomen en vertrouwelijke gegevens niet zouden worden gepubliceerd. We vertelden in deze fase nog niet waar de opdracht over ging, met als doel de groep niet te beïnvloeden.

Na de introductie wilden we interactie met de groep en begonnen we meteen met een energizer. We lieten een vraag op het bord zien en vroegen de studenten om post-its te pakken en antwoorden op te schrijven. Hiermee lieten we de studenten even opstaan, nadenken en overleggen met elkaar.

Na deze fase gingen we met de studenten in gesprek over wat ze hadden opgeschreven. Hier begon de dialoog te ontstaan, maar het ging nog niet specifiek over de verduurzaming van Nederland. Toen de gesprekken over de post-its afgerond waren, onthulden we het daadwerkelijke doel van de opdracht. We legden uit wat de Rli deed en wat verbindend verduurzamen inhield. We vertelden dat we graag samen met de studenten in gesprek wilden treden over de verduurzaming van Nederland, de toekomstige leefomgeving en hun visie hier op.

Om hier specifiek op in te haken startten we het poll-programma slido waarmee we vragen, polls, stellingen en een wordcloud op het bord konden projecteren. De studenten konden hun antwoorden geven via de mobiel en deze werden live op het bord weergegeven.

Op basis van de antwoorden die ze gaven konden we de dialoog verder aan wakkeren en gaven we de studenten de kans om verschillende standpunten vanuit hun invalshoek te belichten. Na deze fase vroegen we de studenten om feedback, op deze manier konden we erachter komen hoe ze de dialoog hadden ervaren en wat wij in de toekomst misschien beter konden doen.

## Hoofdstuk 2: dialogen ROC Aventus Deventer sector Zorg & Welzijn

De dialogen met verschillende opleidingen binnen de sector Zorg & Welzijn werden gehouden op het ROC Aventus in Deventer op de locatie Middelweg. De dialogen werden gehouden op 28 oktober 2019. De opleidingen apothekersassistenten, tandartsassistenten en doktersassistenten van de sector Zorg & Welzijn namen deel aan de dialogen.

### 2.1 Dialoog 1: apothekersassistenten en tandartsassistenten

De eerste dialoog was met de opleiding apothekersassistent en de opleiding tandartsassistent, beiden eerste jaar studenten. De klas telde een aantal van 20 studenten waarvan 3 mannen waren en 17 vrouwen.

#### Eerste dia, korte introductie

“Goedemiddag allemaal! Onze namen zijn Auke, Bart en Bas en wij zijn studenten van Hogeschool Saxion uit Deventer. Vandaag willen we met jullie in gesprek gaan, we gaan nog niet precies vertellen waarover, dit om jullie niet te beïnvloeden. We gaan de audio van deze bijeenkomst opnemen en verwerken dit in een geanonimiseerd verslag, als iedereen hiermee akkoord is dan gaan we beginnen”.

#### Tweede dia, welke maatschappelijke ontwikkelingen houden jullie het meest bezig?

“Zoals jullie zien liggen er op tafel post-its en pennen. We zijn erg benieuwd welke maatschappelijke ontwikkelingen jullie het meeste bezig houden. Dit zijn bijvoorbeeld ontwikkelingen die je hoort in het nieuws en waar je je zorgen over maakt, of die je juist positief vindt. Pak dus allemaal een pen en wat post-its, en schrijf per post-it 1 ontwikkeling op. Je mag natuurlijk meerdere post-its gebruiken”. De punten die de studenten aangaven werden door ons (de sprekers) geclusterd.

- **Klimaat/milieu**, erg veel mensen hebben klimaat opgeschreven, bijna de helft van de klas, wie heeft hier klimaat opgeschreven en waarom?
  - **Plastic soep**, Dit hebben ook erg veel mensen opgeschreven, waarom?  
Nou een aantal jaren geleden waren ze hier erg mee bezig en het blijft een terugkerend thema dat er eigenlijk te veel plastic verspild wordt en in de zee aanwezig is. Hier moet nog een echte goede oplossing voor gevonden worden.
  - **Greta Thunberg**, het klimaat is erg veel in het nieuws. Het wordt vooral aangewakkerd door de populariteit van Greta Thunberg. Ik vind het ook erg interessant om er meer over te weten zodat we met zijn allen kunnen helpen.

**Vraag:** Wat zou je zelf aan het klimaat of het milieu kunnen doen?

- Minder plastic gebruiken, meer met de fiets gaan dan met de auto. De kleine dingetjes aanpassen.
- De meerderheid in de klas is ervan overtuigd dat wij, als mensen, de klimaatveranderingen kunnen tegengaan door kleine dingen in ons dagelijks leven aan te passen.
- Verder zijn er een aantal studenten die zich bewust inzetten voor het milieu, maar de meerderheid niet,

**Vraag:** Zijn er ook mensen die vinden dat er juist te veel aandacht is voor het klimaat

- Ja, het milieu interesseert me eigenlijk niet, mensen maken zich er te druk om.

- **LGBTI**, waarom hebben jullie dit als ontwikkeling opgeschreven?
  - Er is in Nederland onvoldoende acceptatie voor homoseksuele mensen. We doen alsof we als Nederland een heel erg tolerant land zijn, maar vind ik niet helemaal waar. Zo worden er nog te veel mensen lastiggevallen waarbij ook veel geweld gebruikt wordt. Er moet volgens mij meer aandacht komen voor dit probleem. Denk bij jezelf: moet ik hier wat van zeggen, moet ik iemand slaan of lastigvallen? Nee, je kan ook gewoon doorlopen en niks zeggen. Een concrete oplossing zien de studenten niet voor dit probleem omdat het ook ligt aan de opvoeding die mensen hebben meegekregen, dit is niet zomaar te veranderen.
- **Rookverbod ziekenhuizen**, wie heeft dit opgeschreven en waarom?
  - In sommige ziekenhuizen zijn er rookruimtes aanwezig en dat vind ik ook een goede zaak. Want andere mensen hebben er dan geen last van. Maar ik snap het wel, er kunnen ook mensen liggen met longproblemen in het ziekenhuis en eigenlijk hoort het niet meer in deze tijd.

**Vraag:** Wat vinden de mensen die zelf roken hiervan?

- De persoon die ook niet voor het klimaat is, is erop tegen omdat er te veel gezeurd wordt over kleine dingetjes. Dat vindt hij ook bij het klimaat. Zijn idee is niet het verbieden van roken maar het verbieden van alcohol. Drank is het grote probleem in Nederland.
- Over het algemeen is de klas het eens met een rookverbod bij ziekenhuizen en hebben ze er begrip voor.

### Derde en vierde dia, uitleg over de Rli

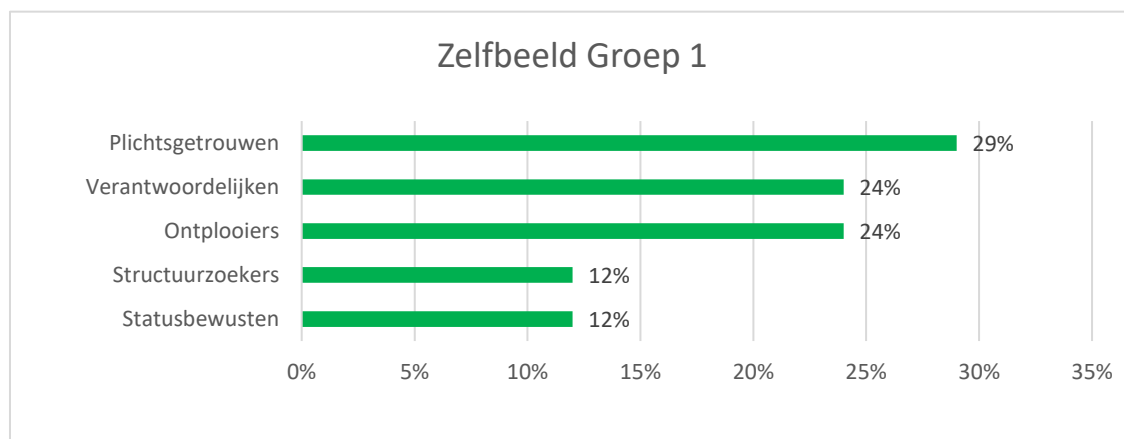
“Wij zijn dus studenten van Hogeschool Saxion en we houden deze bijeenkomst in opdracht van de Rli, dat is de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur. Dit is een onafhankelijk adviesorgaan dat zowel gevraagd als ongevraagd advies geeft aan regering en parlement. Deze bijeenkomst houden we in het kader van het project Verbindend Verduurzamen. Door de verduurzaming van de samenleving verandert er veel en snel, hierdoor ontstaan zorgen maar ook kansen. De Rli is hierin ook de voelspriet in de samenleving die probeert te peilen wat de inwoners van Nederland hier nou van vinden. Hiervoor zijn we hier vandaag samen, om met je in gesprek te gaan wat er bij jullie speelt omtrent de verduurzaming van de samenleving. Wat zijn jullie zorgen, wat moet beter en wat zijn jullie kansen? Vandaag willen we hierover met jullie in dialoog, om zo verbindend te verduurzamen. Deze informatie is uiteindelijk voor een congres in maart 2020 waar de Rli dit gaat inbrengen”.

### Vijfde dia, nu gaan we door naar SLIDO.com

“Ga naar [www.slido.com](http://www.slido.com) en vul de code: #samenverduurzamen in. We gaan nu een paar vragen met jullie behandelen en de uitkomsten bekijken”.

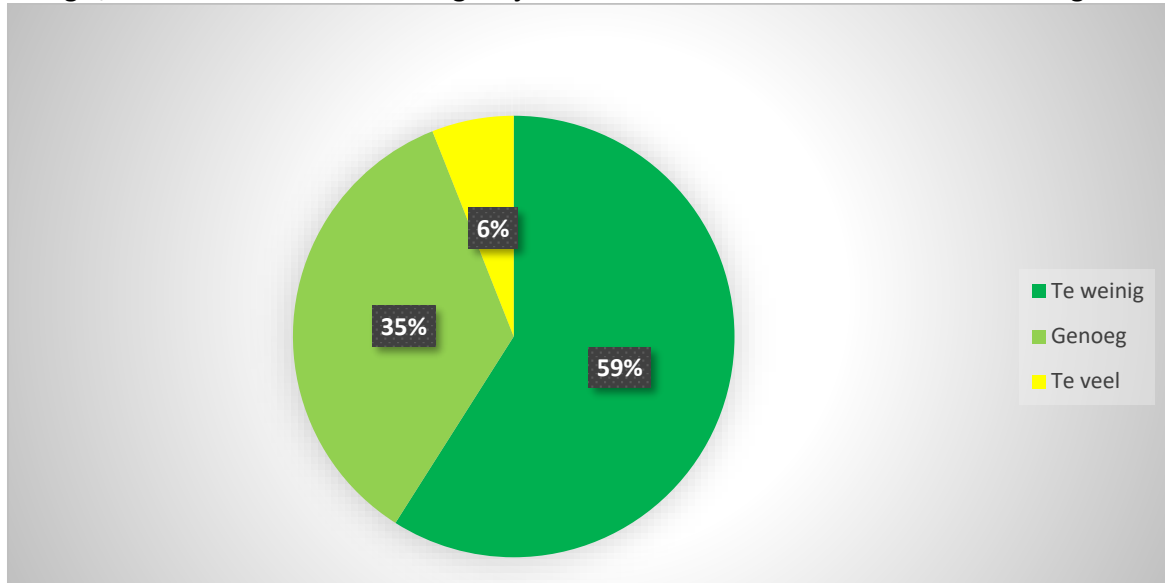
### Vraag 1, met deze vraag krijgen we een overzicht van de verschillende soorten persoonlijkheidsprofielen in deze klas, welke woorden omschrijven jou het beste?

Met deze vraag krijgen we een overzicht van de verschillende soorten persoonlijkheidsprofielen in deze klas.





## Vraag 2, hoeveel doet Nederland volgens jou aan het verduurzamen van de samenleving?



### Te weinig 59% en waarom?

- De studenten zijn ervan overtuigd dat de overheid bezig is met kortetermijnoplossingen. Ze vinden dat er in de toekomst nog meer gedaan moet worden om de aarde leefbaar te houden. Dit kan opgelost worden doordat de overheid meer informatie geeft over duurzaamheid, hierdoor krijgt de burger meer kennis over de gang van zaken en weten ze ook wat ze zelf kunnen doen. Dit zou kunnen plaatsvinden in de vorm van dialogen zoals wij ze gehouden hebben, of voorlichtingen (presentaties in buurthuizen).

### Genoeg 35% en waarom?

- De studenten gingen hier niet op in.

### Te veel 6% en waarom?

- De student die dit had ingevuld liet niet van zich horen toen we vroegen waarom hij of zij vond dat er te veel werd gedaan aan de verduurzaming van Nederland.

## Vraag 3, stel je had de macht in Nederland wat zou jij veranderen?

- **Criminelen**, ik vind dat de overheid minder zaken zou moeten verbieden en zich minder op kleine vergrijpen zou moeten richten (denk dan bijvoorbeeld aan het afsteken van vuurwerk). Op deze manier kan de politie zich meer gaan focussen op grotere criminele praktijken, zoals zware drugscriminaliteit en geweldsdelicten. Dit heeft wat mij betreft meer prioriteit dan duurzaamheid.
- **Pensioen**: de pensioenleeftijd is volgens mij 67, maar wie zegt dat ik 67 ga worden? En dan betaal ik mijn hele leven lang aan het pensioenfonds. Stel dat ik geen 67 word, dan betaal ik wel mijn hele leven. In feite werk je jezelf het graf in. Als ik iets kon verbeteren dan had ik de leeftijd naar 50/55 jaar gebracht. Op deze manier kunnen mensen ook nog genieten van het door hen opgebouwde pensioen.
- **Minder verspillingen, plastic verminderen, verpakkingsmateriaal en verspilling van eten**: als je iets koopt is het wel 10x verpakt. Mensen moeten iets zorgvuldiger daarmee omgaan.
- **Meer prullenbakken**: in sommige steden zijn er te weinig prullenbakken waardoor je niet altijd je afval kwijt kan.

- **Pepperspray:** als zelfbescherming want je weet maar nooit wat er kan gebeuren. Dan kan ik voor mezelf opkomen. Een paar jaar geleden was er de zaak van Michael P. en die heeft me toch angstiger gemaakt. Pepperspray is in Nederland verboden, maar ik heb het toch uit angst een tijd bij me gehad. Ik vind dat we meer middelen nodig hebben om ons zelf te verdedigen. Veiligheid is dus wel een zorg voor me.

**Vraag:** zijn er meer mensen die zich ook onveilig voelen?

- Een studente zei dat ze zich juist niet onveilig voelde ondanks zij buitenaf woonde en lang moet fietsen in het donker. Ze voelt zich niet angstig omdat ze nog nooit wat ergs heeft meegemaakt waardoor ze bang zou kunnen worden.
- Er zijn meerdere studenten die het eens zijn met dat ze zich soms onveilig vinden. Iemand vindt het gebruik van pepperspray iets te heftig omdat je geen bewijs kan hebben dat je werd aangevallen. Mensen gaan pepperspray misbruiken omdat ze de schuld kunnen krijgen. Als pepperspray toegankelijk wordt kunnen verkeerde mensen er ook aankomen.
- **Zorgverzekering,** De studenten vinden de zorgverzekering veel te hoog. Ik moest 1,56 euro betalen voor antibiotica. Dat vind ik echt onnodig. Ze heeft het gevoel dat ze al het geld moet afstaan en niks overhoudt. Ze noemt de pensioenen, belasting en zorgverzekering.
- **Stikstofbeleid:** Het stikstofbeleid is onzin. Ze zouden dat beleid voor boeren in alle provincies moeten intrekken. In plaats daarvan zou de overheid bijvoorbeeld Schiphol of de Formule 1 moeten aanpakken. Een studente woont op een (geiten) boerderij en is het hier mee eens.

**Vraag:** Hoe uit deze problematiek zich bij jou thuis?

- De melkprijs gaat omlaag, waardoor ons inkomen daalt. Om ons huidige inkomen te behouden moeten wij meer geiten aanschaffen, maar we kunnen en mogen de schuur natuurlijk niet helemaal volproppen. Dan is het dus nodig om een grotere schuur te bouwen, maar dat mag dan weer niet. Hierdoor kunnen we het inkomen niet op peil houden.
- Mensen worden over een kam geschoren, alle boeren zijn slecht omdat het zo in de media komt.

**Vraag:** Zijn er mensen in je omgeving die zich hier ook druk om maken?

- Jazeker, vrienden en burens. Maar wat ik ook vervelend vind is dat er zo slecht over wordt gedacht. Dan zie je weer beelden van een slachterij terwijl we het in Nederland ontzettend goed georganiseerd hebben in deze sector. Boeren worden over een kam geschoren, alle boeren zijn slecht omdat het zo in de media komt.
- **Geestelijke gezondheidszorg** Ik vind dat er meer zorg moet zijn voor mensen die gehandicapt zijn. Ik heb veel kennissen in mijn omgeving die mentaal niet stabiel zijn en hulp nodig hebben. Ik ben bang dat zij mogelijk suïcidale gedachten hebben of krijgen omdat zij niet de goede zorg krijgen. Er moet dus meer hulp komen! Wachtrijen zijn ontzettend lang. Er moet meer geld naar toe waardoor meer mensen in deze branche kunnen helpen. Meer crisisgebouwen, een vriend van mij heeft zelfmoord gepleegd omdat hij niet langer dan een nacht kon blijven doordat er te weinig mensen waren om te helpen en te weinig plekken. Volgens deze studente zijn er meer van deze gevallen, er moet gewoon echt meer geld naartoe.

- **Productie:** Hiermee bedoelen we minder plastic productie en meer papieren vervangers. Dit om de plastic verspilling tegen te gaan, papieren vervangers zijn duurzamer.

#### **Overige verbeteringen**

- Ik vind de trein heel duur dus dat zou goedkoper moeten worden. We moeten het OV toegankelijker maken voor de 'normale' mens. Je kan uiteindelijk beter met de trein dan met de auto. Mensen moeten zuiniger worden, bijvoorbeeld in hun energieverbruik. Men zou korter kunnen douchen, of je in de winter warmer aankleden en de huizen beter isoleren in plaats van overal de verwarming maximaal aan te doen. Daarnaast vind ik dat mensen de lichten niet moeten laten branden of de tv onnodig aan laten staan. Ik leef wel bewust, mijn moeder betaalt het allemaal dus ook financieel gezien leef ik bewust en wil ik niet veel verspillen.

**Vraag:** Is er ook iemand zonder mobieltje, wat zou jij hebben ingevuld?

- Leenstelsel aanpassen, het moet geen lening meer zijn maar terug zoals het eerst was. Mensen komen minder makkelijk aan een hypotheek als zij een huis willen kopen door hun studieschuld. Ze zien niet de verandering die beloofd is door de overheid.

**Vraag:** Hoe denken jullie met duurzaamheid om te gaan in jullie toekomstige werkveld?

- In het toekomstige werkveld van deze studenten moet alles weggegooid worden, dit heeft te maken met de hygiëne. Het werkveld is "nog" niet goed ingericht op minder verbruik van fossiele brandstoffen. Alternatieve mogelijkheden kosten heel veel geld, het schoonmaken kost veel tijd wat ook veel geld kost.

#### **Feedback**

- Verschillende meningen horen dat is interessant, nu je weet wat andere mensen denken, zoals met de pepperspray. Dat het misschien best handig is om bij je te hebben.
- Iedereen is bij zijn of haar eigen standpunt gebleven.

## 2.2 Dialoog 2: doktersassistenten en tandartsassistenten

Deze dialoog werd gehouden met de eerstejaars studenten van de opleidingen doktersassistenten en tandartsassistenten. De klas telde een aantal van 26 studenten, waarvan 1 man en de rest vrouwen.

### Eerste dia: korte introductie

### Tweede dia; Welke maatschappelijke ontwikkelingen houden jullie het meest bezig?

- **Aangifte doen**, wat vinden jullie hiervan?
  - Dit wordt vaak niet serieus genomen door de politie. Ze willen dat de politie serieuzer werk maakt van aangiftes en achter deze aangaat. Dit is een mening die door bijna iedereen in de groep gedeeld werd. Zo was er vorig jaar een meisje doodgeschoten op een schoolplein, maar de politie nam haar eerdere aangiftes niet serieus. Volgens de studenten gebeurt het vaker dat de politie aangiftes niet serieus neemt.
- **OV**, dit speelt veel onder jullie, waarom?
  - Studenten vinden het raar dat je je OV terug moet betalen als je je studie niet haalt. Ook moet het OV gebruikt worden voor je werk na je studie. Enige studenten willen meerdere bushaltes hoewel de studenten die in een dorp wonen geen extra bushaltes in hun dorp willen in verband met geluidsoverlast. Weinig verbindingen is volgens de studenten een natuurlijke bijkomstigheid als je in een dorp woont.
- **Onveiligheid op stations**, zou je dit kunnen toelichten?
  - Een studente zegt dat ze zich 's avonds laat niet veilig voelt op stations. Veel meiden zijn het hier mee eens en zeggen dat je als vrouw 's avonds niet veilig bent op de straten in het algemeen.
- **Alles is te duur**, wie heeft dit opgeschreven?
  - Een studente vindt dat veel dingen te duur zijn. Als voorbeeld noemt ze dat ze vaak op nieuws hoort dat de prijzen van de huizen enorm stijgen. Als 23-jarige is het bijna onmogelijk om de huur van een woning te betalen. Ook wordt als voorbeeld de hoge studieschuld genoemd die men bij de opleiding opbouwt.
- **Het klimaat/milieu**, dit is nu veel in de actualiteit, we horen graag wat jullie hierover denken.
  - Boerenprotest, dit vinden ze belangrijk omdat de boeren door allerlei regels ingekort worden. Men kan bijna geen boer meer zijn door alle regels en de studenten vinden het belangrijk dat de boeren beter behandeld worden. Er was een brede consensus over deze mening.
  - Vervuiling van de natuur, er gebeurt te weinig aan het milieu. De vervuiling van de oceanen wordt daarbij als voorbeeld genoemd. Afvalscheiding wordt ook als voorbeeld genoemd, een studente vindt afvalscheiding een goede zaak maar wijst op het punt dat mensen niet uit zichzelf afval scheiden. Er moet meer zoals in België boetes uitgedeeld worden door de handhaving op milieuvervuiling en mensen die afval op straat gooien. In Nederland worden er snel bekeuringen uitgeschreven bij te hard rijden en studenten vinden dat dit net zo moet gebeuren bij milieuvervuiling.
- **Vluchtelingen**, wat vinden jullie van dit thema?
  - De studenten vinden dat het lijkt alsof vluchtelingen alles krijgen, dit in tegenstelling tot de mensen die al langer in Nederland wonen. Ze zijn van mening dat "de echte Nederlander" (iemand die al een aantal jaar in Nederland woont) de dupe is van de vluchtelingen en gekort wordt op basisvoorzieningen.

- Kortom; de studenten vinden het oneerlijk verdeeld, hoewel ze toegeven dat er zeker vluchtelingen zijn die goed omgaan met hun situatie.
- **Winkelen wordt steeds minder**, wat bedoelen jullie hiermee?
  - Er wordt steeds meer online gewinkeld en minder in de stad. De overheid moet het winkelen in de stad stimuleren omdat anders alle steden uitgestorven raken, een studente noemde als voorbeeld het centrum van Hengelo.
  - Daarbij noemde een studente dat dit punt in verbinding staat met het bovengenoemde punt dat alles te duur is, dus ook voor winkels. Hier was een brede consensus over en ze maakten zich zorgen over de toekomst van winkels.

### Derde en vierde dia, uitleg over de Rli

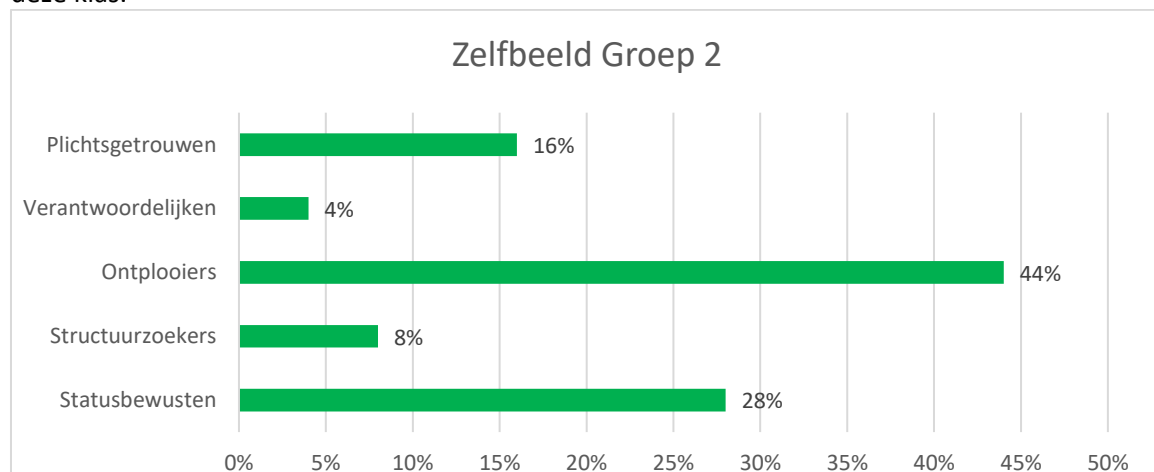
“Wij zijn dus studenten van Hogeschool Saxion en we houden deze bijeenkomst in opdracht van de Rli, dat is de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur. Dit is een onafhankelijk adviesorgaan dat zowel gevraagd als ongevraagd advies geeft aan regering en parlement. Deze bijeenkomst houden we in het kader van het project Verbindend Verduurzamen. Door de verduurzaming van de samenleving verandert er veel en snel, hierdoor ontstaan zorgen maar ook kansen. De Rli is hierin ook de voelspriet in de samenleving die probeert te peilen wat de inwoners van Nederland hier nou van vinden. Hiervoor zijn we hier vandaag samen, om met je in gesprek te gaan wat er bij jullie speelt omtrent de verduurzaming van de samenleving. Wat zijn jullie zorgen, wat moet beter en wat zijn jullie kansen? Vandaag willen we hierover met jullie in dialoog, om zo verbindend te verduurzamen. Deze informatie is uiteindelijk voor een congres in maart 2020 waar de Rli dit gaat inbrengen”.

### Vijfde dia, nu gaan we door naar SLIDO.com

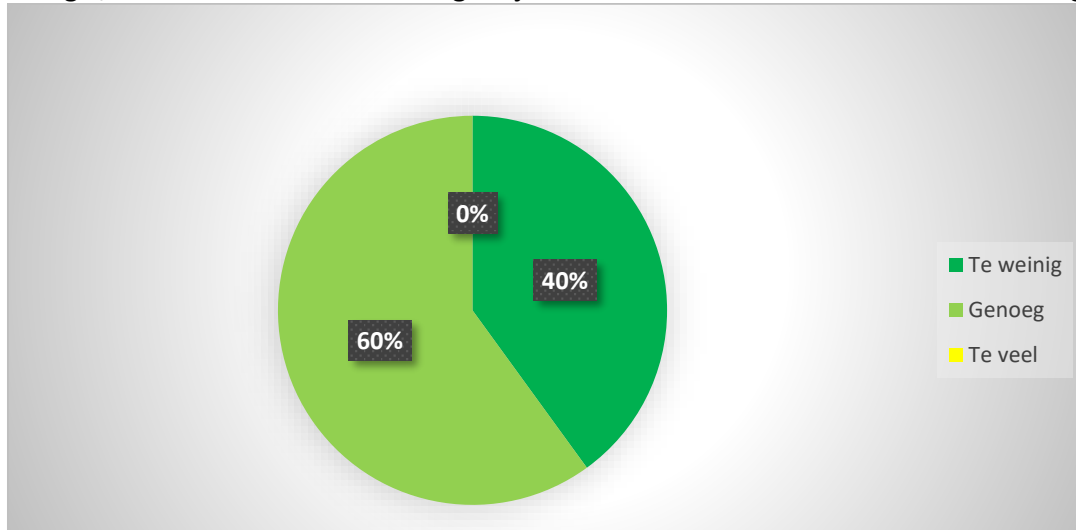
“Ga naar [www.slido.com](http://www.slido.com) en vul de code: #samenverduurzamen in. We gaan nu een paar vragen met jullie behandelen en de uitkomsten bekijken”.

### Vraag 1, met deze vraag krijgen we een overzicht van de verschillende soorten persoonlijkheidsprofielen in deze klas, welke woorden omschrijven jou het beste?

Met deze vraag krijgen we een overzicht van de verschillende soorten persoonlijkheidsprofielen in deze klas.



## Vraag 2, hoeveel doet Nederland volgens jou aan het verduurzamen van de samenleving?



### Te weinig 40% en waarom?

- De studenten die deze optie gekozen hebben wilden hun punt niet toelichten.

### Genoeg 60% en waarom?

- In Nederland doen wij volgens deze studenten genoeg alleen vragen ze zich af waarom Nederland bepaalde beslissingen neemt en niet juist andere, daar ontbreekt bij hun een stuk verklaring. Denk dan bijvoorbeeld aan het aanpakken van de boeren in plaats van de randstad terwijl die ook erg veel vervuult. Verder vinden de studenten dat er te veel in plastic verpakt wordt en dus minder plastic moet komen met daarvoor in de plaats meer karton of glas.

### Te veel en waarom?

- Niemand vond dat er te veel gedaan werd aan het verduurzamen van de samenleving.

## Vraag 3, stel je had de macht in Nederland wat zou jij veranderen?

- **Het milieu**, ook in deze klas werd milieu aangegeven als een groot probleem waaraan de studenten graag wat zouden willen veranderen.
- **Minder plastic**, in deze klas waren ze erg tegen het gebruik van plastic. Zo wou een studente meer -glas en karton gaan gebruiken in plaats van plastic.
- **Meer prullenbakken**, de studenten merkten een tekort aan prullenbakken waardoor er veel afval op straat beland. Ook missen ze recycle mogelijkheden in steden, alles gaat in dezelfde prullenbak, er wordt geen onderscheid gemaakt tussen bijvoorbeeld groen afval of restafval.
- **De economie**, de studenten zijn het erover eens dat er wat moet gebeuren aan de economie. Hierbij hadden zij het vooral over het feit dat huurhuizen veel te duur zijn. Ook zouden de studenten de koopkracht aanpakken, het zit de studenten erg dwars dat alle prijzen omhooggaan maar de lonen gelijk blijven. Meer loon werd daarom ook aangekaart als oplossing voor de stijgende prijzen.
- **Eerlijkheid**, volgens de studenten is eerlijkheid erg belangrijk. Als voorbeeld werden de statistieken over waar de uitstoot van CO2 vandaan komt genoemd.
- **Het leger**, Nederland loopt achter ten opzichte van andere landen als het gaat om ons leger, zo hebben wij te weinig tanks. Andere landen zoals de Verenigde Staten en Noord-Korea hebben

daarentegen belachelijk grotere legers. Dit baart de studenten zorgen maar ze weten niet hoe Nederland daar mee om zou moeten gaan.

- **Minder belasting**, de studenten zijn het erover eens dat de Nederlander minder belasting zou moeten betalen.
- **Hogere straffen**, een studente opperde dat men in Nederland langere straffen moet geven. Bij voorbeeld levenslang aan moordenaars. Er speelde de zorg dat moordenaars na het vertonen van goed gedrag weer moorden zouden plegen.
- **Communicatie**, in Nederland ontbreekt het aan een effectieve communicatie. Hierdoor demonstreren veel mensen en schreeuwen ze tegen elkaar, hiermee wordt niks bereikt. Een studente opperde dat mensen beter met elkaar zouden moeten praten in plaats van te gaan protesteren.

#### **Vraag: hoe ga je duurzaamheid in je werk toepassen?**

- Bij tandartsassistenten verspillen ze erg veel plastic, dit heeft te maken met de hygiëne en vinden de studenten belangrijk.
- Om dit op te lossen hebben de studenten geen concrete ideeën. Ter toelichting van eventuele oplossingen heeft een lerares in samenwerking met ons in het kort bioplastics uitgelegd.

#### **Over 20 jaar, hoe ziet jullie leven er dan uit, en de leefomgeving?**

De studenten zien de toekomst over het algemeen somber in.

- **Meer online**, doordat kinderen meer en eerder online gaan komen ze minder buiten, dit zie je nu al gebeuren met de nieuwe generaties. Mensen maken steeds meer en te veel gebruik van smartphones. Doordat het leven meer online gaat plaatsvinden komen er nieuwe problemen kijken zoals; cyberpesten. Als voorbeeld gaven de studenten het voorval van vorig jaar waarbij een jongetje zelfmoord pleegde nadat zijn naaktfoto's waren gelekt.
  - Een oplossing voor het cyberpesten zou de eerdergenoemde betere aanpak van aangifte bij de politie kunnen zijn.  
Helaas is dit probleem erg lastig aan te pakken. Dit komt doordat je vandaag de dag (bijna) niet meer zonder telefoon kan.
  - Vind je het fijn dat je een telefoon hebt?  
"Als ik er nooit 1 had dan was het ook goed, we zijn er mee opgegroeid"  
'we zijn gewoon verslaafd'.
- **Het milieu**, het milieu gaat erg achteruit de komende 20 jaar. De studenten zouden er graag wat aan willen doen maar geven aan dat het al gauw te duur is. Alternatieven op vlees zijn vaak duurder dan vlees zelf. "Als ik in de stad snel wat goedkoop wil eten kom ik bij de Mac Donalds uit, al het gezonde is gelijk erg duur" zegt een studente. Verder zijn er wel een aantal studenten die zich bewust zijn van het minder vlees eten en dit ook doen. Ook werd zorg uitgesproken over de sojaproductie en het gebruik van sojaproducten.
- **Uitstervende diersoorten**, door de opwarming van de aarde smelten de poolkappen waardoor veel dieren uitsterven, hier maakt de klas zich ernstig zorgen over.
  - Ook wordt het Amazonegebied kleiner wat gepaard gaat met het uitsterven van vele diersoorten. Kortom, de natuur gaat de komende 20 jaar erg veranderen volgens deze klas en ze vinden dieren erg belangrijk.
  - Ook was er één studente die denkt dat erover 20 jaar niet veel veranderd met betrekking tot het milieu.

- **Meer werkloosheid & Robotica**, door vernieuwde technologieën worden meer banen overgenomen door robots, hierdoor is er onder de mens meer werkloosheid.
  - Verder moet de technologie aangepast worden als het een groter deel van ons leven wordt. De studenten zijn bang dat het sociale contact onder de mensen hierdoor achteruit kan gaan, zeker in combinatie met de eerdergenoemde toename van smartphones.
  - Door de grotere werkloosheid wordt het sociale contact ook steeds minder.
  - Er was onder veel studenten een grote zorg over de toekomst van robots en robotica in de samenleving. Dit thema kwam naar aanleiding van het bovengenoemde naar boven en hier hebben de studenten veel over gesproken.
- **Geld**, een studente maakt zich zorgen over geld, misschien kunnen we geen kinderen laten opgroeien in een wereld waar alles te duur is.

#### **Feedback**

- De studenten vonden het een leerzaam gesprek, en dan in het specifiek de mogelijkheid om elkaars mening te horen. Ook hebben ze geleerd om op een nieuwe manier naar oplossingen te kijken. Verder vonden ze het ook een leuke setting.



## 2.3 Dialoog 3: apothekersassistenten en tandartsassistenten

Deze dialoog was met de opleiding apothekersassistent en de opleiding tandartsassistent, beiden eerste jaar studenten. De klas telde een aantal van 20 studenten waarvan 3 mannen waren en 17 vrouwen.

**Eerste dia: korte introductie**

**Tweede dia, welke maatschappelijke ontwikkelingen houden jullie het meest bezig?**

- **Klimaat/milieu**

- Opwarming van de aarde, de studenten maken zich zorgen om het feit dat er in de zomer 'tropische' temperaturen zijn, volgens de studenten hoort dit niet bij Nederland.
- Stakingen (boeren), een studente oppert: 'we hebben de boeren nodig'. Zelf zou ze er niet gaan staan omdat ze geen boer is. Ze zou wel gaan staken als zijzelf direct geraakt wordt door maatregelen die de overheid treft.
- Plastic, in het werkveld van de studenten moeten er alternatieven komen die goed schoon te maken zijn. In de huidige situatie wordt alles na één keer gebruik weggegooid, hierdoor gaat veel plastic verloren. Mocht alles goed schoon te maken zijn kan het herbruikbaar zijn. Ook de verpakking van voedsel moet worden aangepakt.
- Natuur, de studenten maken zich erg zorgen over de natuur. Door de stijgende temperaturen zijn er bijvoorbeeld veel bosbranden waardoor veel bos verloren gaat, zo noemden de studenten het voorbeeld van de brand in het Amazonegebied. Ook maken de studenten zich zorgen om de dieren die doodgaan ten gevolge van de plastic soep.

De studenten in deze klas zijn niet ontzettend veel bezig met het milieu. Ze kennen wel oplossingen alleen passen ze die zelf niet toe. Wel gebruikt een student een app waarbij een tas wordt samengesteld met eten wat anders door de supermarkt weggegooid zou worden. Hierdoor wordt er voedsel bespaard wat uiteindelijk verspilling tegen gaat.

- **Huizenmarkt**

- Koopkracht, de prijzen rijzen de pan uit. Dit merken de studenten aan het feit dat ze vaker moeten nadenken of ze iets wel of niet kopen.
- Ook maken de studenten zich zorgen over de toekomst als het gaat om het vinden van een huis. De huizenprijzen zijn erg hoog en op kamers wonen wordt ook steeds duurder, hierdoor zien de studenten de mogelijkheid om uit huis te gaan somber in.

- **Zorg**

- De zorgkosten gaan ieder jaar omhoog, mensen zoeken minder snel zorg omdat het veel gaat kosten (denk dan bijvoorbeeld aan de prijzen van medicijnen die niet vergoed worden door de verzekering).

- **Zelfmoordterroristen**

Dit is een onderwerp wat erg veel in het nieuws is, zo zegt een student. Toch maken de studenten zich niet druk over het feit dat het ook hier kan gebeuren. Wel willen ze de veiligheid in Nederland verbeterd zien worden.

- **Anti vaccins**

- Groepsbescherming, mensen die weigeren gevaccineerd te worden hebben grotere kans om andere mensen te besmetten. In België is het bijvoorbeeld verplicht om je te vaccineren.

- Studenten in deze klas zijn verdeeld over het “moeten vaccineren”, sommigen vinden het een eigen keuze en anderen vinden het juist wel dat het verplicht moet zijn.
  - **Zelfmoord**
    - Studenten maken zich zorgen om mensen die zelfmoord plegen en het welzijn van de samenleving. Enkele studenten zijn van mening dat zelfmoord egoïstisch is.
- Vraag:** wordt er niet genoeg aan gedaan om zelfmoord te voorkomen?
- Nee, op scholen kan er meer aan gedaan worden, docenten zeggen bijvoorbeeld niks. Pesten is een issue. Zo zouden docenten signalen moeten opvangen van mensen waarbij het gedrag verandert.
  - **Racisme/generalisering**, de studenten ervaren geen racisme op school, wel in het vinden van werk. Zo wordt er gezegd dat personen met een migratieachtergrond minder snel werk vinden dan mensen met een ‘Nederlands uiterlijk’.
    - Een kleine groep wordt beoordeeld op wat een kleine groep doet.
    - Mensen met een andere afkomst worden gezien alsof ze minder goed zijn. In deze klas speelt dit niet.
    - Cultuur, je hebt in Nederland veel verschillende soorten mensen waar rekening mee gehouden moet worden. In Nederland wordt er redelijk goed mee omgegaan. Dit verschilt wel ter plekke, deze jongen heeft er positieve ervaringen mee.

#### **Derde en vierde dia, uitleg over de Rli**

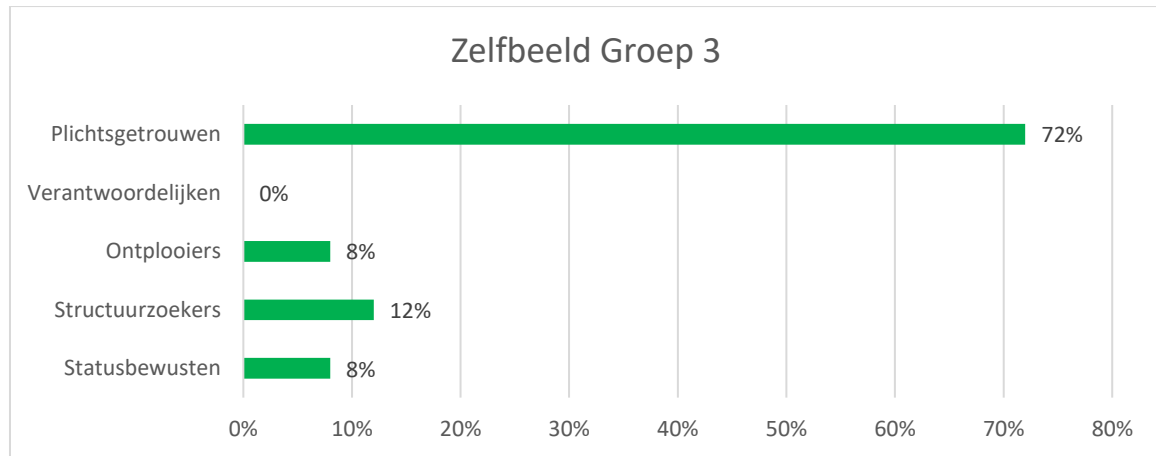
“Wij zijn dus studenten van Hogeschool Saxion en we houden deze bijeenkomst in opdracht van de Rli, dat is de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur. Dit is een onafhankelijk adviesorgaan dat zowel gevraagd als ongevraagd advies geeft aan regering en parlement. Deze bijeenkomst houden we in het kader van het project Verbindend Verduurzamen. Door de verduurzaming van de samenleving verandert er veel en snel, hierdoor ontstaan zorgen maar ook kansen. De Rli is hierin ook de voelspriet in de samenleving die probeert te peilen wat de inwoners van Nederland hier nou van vinden. Hiervoor zijn we hier vandaag samen, om met je in gesprek te gaan wat er bij jullie speelt omtrent de verduurzaming van de samenleving. Wat zijn jullie zorgen, wat moet beter en wat zijn jullie kansen? Vandaag willen we hierover met jullie in dialoog, om zo verbindend te verduurzamen. Deze informatie is uiteindelijk voor een congres in maart 2020 waar de Rli dit gaat inbrengen”.

#### **Vijfde dia, nu gaan we door naar SLIDO.com**

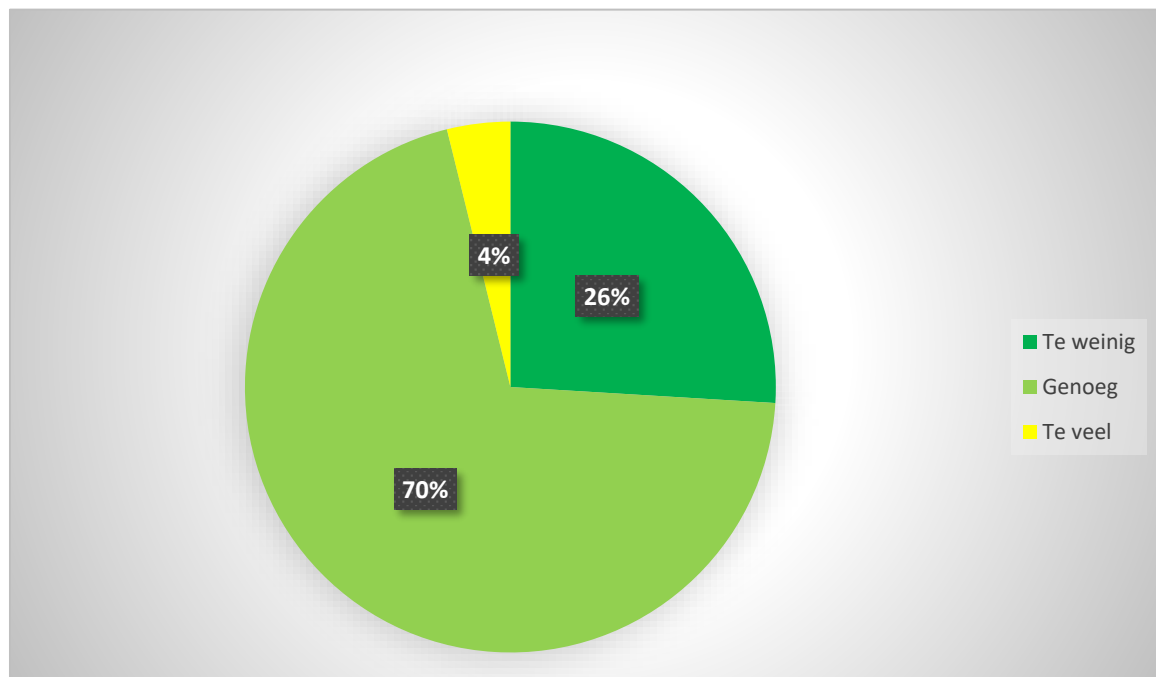
“Ga naar [www.slido.com](http://www.slido.com) en vul de code: #samenverduurzamen in. We gaan nu een paar vragen met jullie behandelen en de uitkomsten bekijken”.

**Vraag 1, met deze vraag krijgen we een overzicht van de verschillende soorten persoonlijkheidsprofielen in deze klas, welke woorden omschrijven jou het beste?**

Met deze vraag krijgen we een overzicht van de verschillende soorten persoonlijkheidsprofielen in deze klas.



**Vraag 2, hoeveel doet Nederland volgens jou aan het verduurzamen van de samenleving?**



**Te weinig 27% en waarom?**

- Omdat er op blik geen statiegeld zit als dit wel het geval zou zijn werd er meer afval gescheiden.

**Genoeg 73% en waarom?**

- Nederland doet genoeg in vergelijking met Japan en de VS. Grotere landen moeten meer doen omdat zij ook meer uitstoten. Ook zien de studenten in het nieuws dat er veel gedaan wordt aan zonnepanelen

**Te veel 4% en waarom?**

- Op de vraag "wie vindt er dat er te veel gedaan wordt aan het milieu?" kregen we helaas geen respons vanuit de klas.

### Vraag 3, stel je had de macht in Nederland wat zou jij veranderen?

- **Minder lesgeld**, het bedrag dat betaald moet worden voor het HBO is zeer hoog vergeleken met het bedrag dat voor het mbo betaald moet worden. De studenten zijn het erover eens dat het verschil kleiner moet worden. Hierdoor denken de studenten dat de kans om te studeren groter wordt voor mensen die het minder goed hebben.
- **Kortere lesdagen**, als je langere dagen maakt heb je op het einde van de dag geen zin meer om te werken. Er zouden kortere lesdagen moeten komen en vaste tijden.
- **Vaste lasten**, je bent veel kwijt aan bijvoorbeeld het betalen van je zorgverzekering. Dit zouden de studenten verminderen waardoor er meer geld overblijft voor jezelf.
- **Geld**, mensen die weinig te besteden hebben worden niet goed geholpen omdat zij veel geld moeten uitgeven aan bijvoorbeeld hun vaste lasten.
- **Meer huizen**, mensen in de samenleving hebben moeite met het vinden van een huis, veel mensen in de klas hebben het door dat dit erg leeft.
- **Nexit (Nederland uit de EU)**
- **Minder mensen**, mensen moeten minder kinderen maken (3 kinderen maximaal). Op deze manier raakt de wereld niet over vol.

### Over 20 jaar, hoe ziet jullie leven er dan uit, en de leefomgeving?

- "Als ik internet moet geloven; heel slecht. Er is weinig over van de natuur en grondstoffen dit blijkt uit cijfers".
- Andere mensen zien het allemaal wel, het maakt hun niet zoveel uit. Ze denken dat ze er niet zoveel aan kunnen doen.

Verder zijn er nog een aantal specifieke voorbeelden van Nederland over 20 jaar:

- **Minder boeren**, want die worden weggeschoven, zij is het hier niet mee eens omdat boeren voor ons eten zorgen. Het is volgens deze klas niet terecht dat de boeren de schuld krijgen van de problemen.
- **Het klimaat gaat invloed hebben op de samenleving en de maatschappij**. Er komen veel meer meningsverschillen dan. Hiervoor heeft een studente als oplossing dat: de uitstoot van fabrieken en auto's verminderd moet worden. Zelf gebruikt ze nooit de auto, zelfs niet als het regent. Ze denkt dat er over 20 jaar minder auto's zijn. De benzine- en dieselauto's zijn niet helemaal weg omdat de nieuwe ontwikkelingen nog niet ver genoeg zijn om deze auto's te vervangen.
- **Meer robots**, robots kunnen geen mensen vervangen in de zorg. Wel denkt een studente dat robots gaan helpen met het verbeteren van de zorg.
- **Er gaat niet heel veel veranderen**, 20 jaar is veel maar niet ontzettend veel. Wel denkt een studente dat het minder wordt qua bossen en dieren. Ze ziet de toekomst als negatief omdat er in de media alleen maar negatieve berichten zijn.

### Feedback

- Het was leuk
- Belangrijk om bij deze punten stil te staan en om opnieuw bij na te denken

## 2.4 Analyse van resultaten ROC Aventus Deventer sector Zorg & Welzijn

Hieronder zijn de meetbare resultaten van de eerste 3 dialogen weergegeven. Het doel van dit onderzoek was om erachter te komen welke maatschappelijke ontwikkelingen als belangrijk werden ervaren door de studenten.

In totaal zijn er tijdens de eerste 3 dialogen 66 studenten ondervraagd, waarvan 59 vrouwen en 7 mannen. De leeftijden verschilden tussen de 15 en 25 jaar.

### Welke maatschappelijke ontwikkeling houdt jullie het meest bezig? Dialoog 1

Klimaatverandering	5x	Demonstraties	1x	Rookverbod ziekenhuizen	1x
Plastic in de zee	3x	LGBT+	1x	Stikstofbeleid	1x
Het klimaat	2x	Opwarming aarde	1x		
Milieu	2x	Recyclen	1x		

Totaal: 18

### Welke maatschappelijke ontwikkeling houdt jullie het meest bezig? Dialoog 2

Openbaar vervoer	6x	Vluchtelingen	2x	Natuurvervuiling	1x
Boerenprotesten	5x	Aangifte wordt niet serieus genomen	1x	Strafrechten	1x
Milieu	5x	Alles is te duur	1x	Studeren (financiering)	1x
Veiligheid	3x	Huurwoningen	1x	Turkije/veiligheidszone	1x
Klimaat	2x	Huizenmarkt	1x	Winkelen wordt steeds minder	1x

Totaal: 32

### Welke maatschappelijke ontwikkeling houdt jullie het meest bezig? Dialoog 3

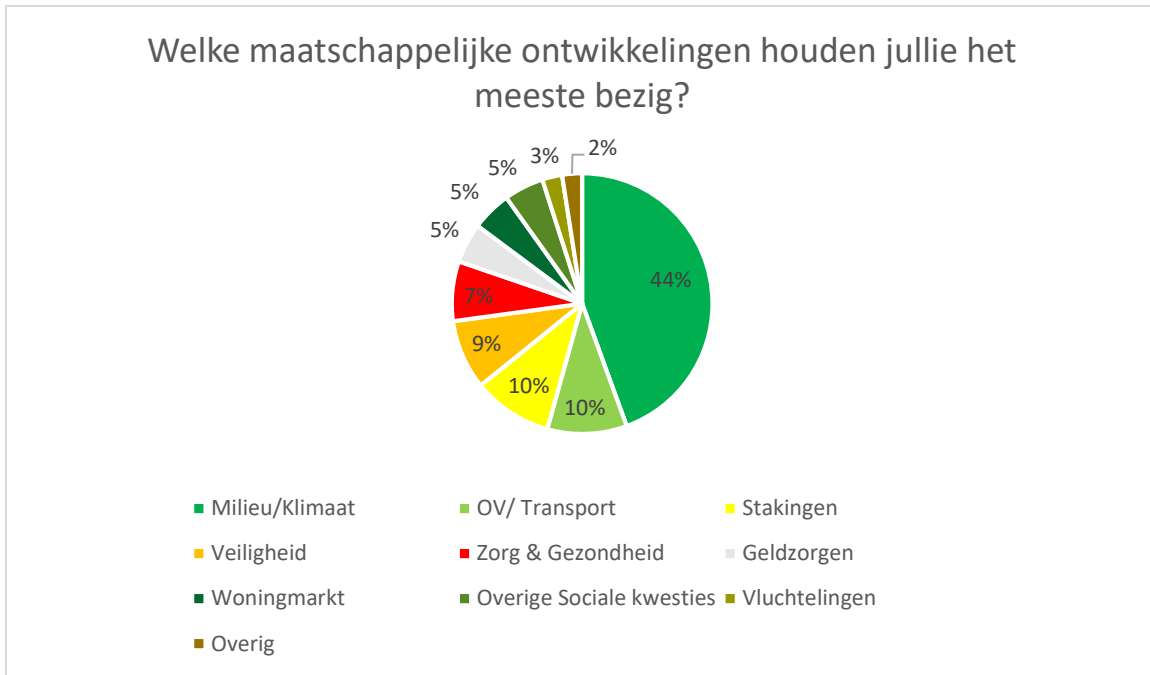
Milieu	7x	Gezondheid	1x	Prijzen	1x
Klimaat	4x	Huizenmarkt	1x	Racisme	1x
Zorg	2x	Huizenprijzen	1x	Stakende boeren	1x
Anti Vaccine	1x	Koopkracht	1x	Stakingen	1x
Culturen	1x	Minder zelfmoord	1x	Te warm geweest	1x
Files	1x	Niks 18	1x	Zelfmoordterroristen	1x
Generalisering	1x	Openbaar vervoer	1x	Zorgkosten/budget besteding	1x

Totaal: 31

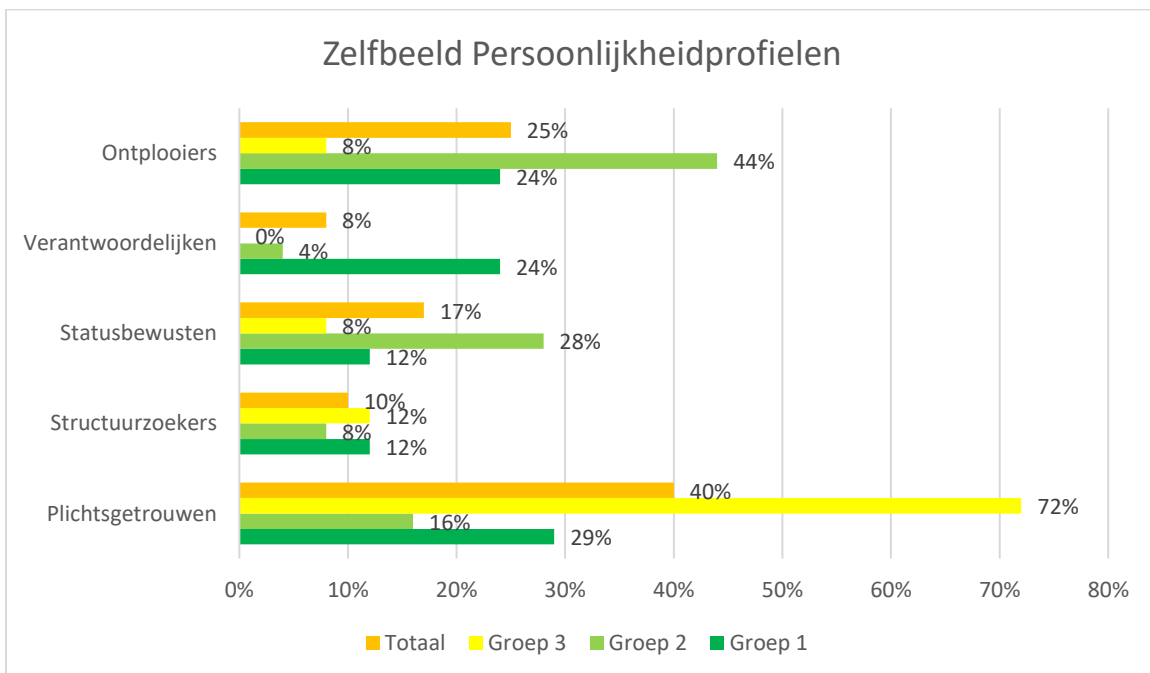
### Totaaloverzicht

In totaal waren er 81 post-it's, de resultaten zijn hieronder per thema weergegeven om het overzicht te vergemakkelijken.

Milieu/klimaat	36x	Geldzorgen	4x
OV/transport	8x	Woningmarkt	4x
Stakingen	8x	Overige sociale kwesties	4x
Veiligheid	7x	Vluchtelingen	2x
Zorg en gezondheid	6x	Overig	2x



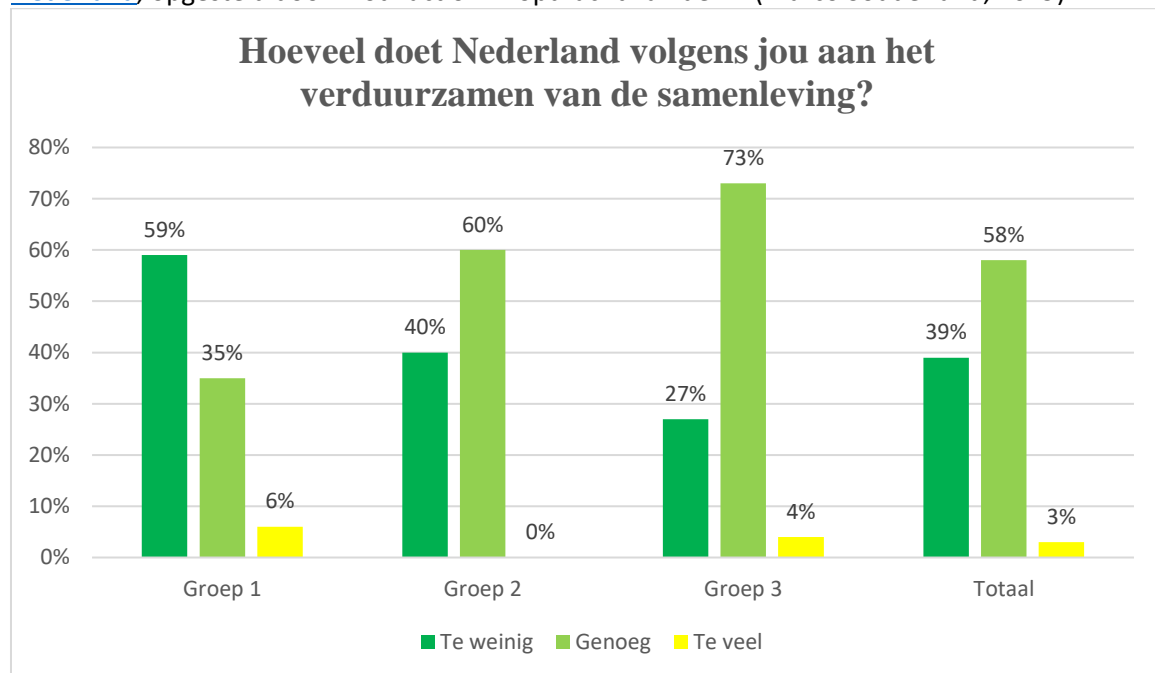
De milieu- en klimaatontwikkelingen houden de studenten het meeste bezig, bijna de helft van de ondervraagde studenten heeft milieu of klimaat aangegeven als belangrijke maatschappelijke ontwikkeling. Neemt men de stakingen (wat gerelateerd is aan de milieu- en klimaatontwikkelingen) daar ook bij, dan verandert het percentage naar 54% voor milieu- en klimaatontwikkelingen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat milieu- en klimaatontwikkelingen bij meer dan de helft van de ondervraagden als belangrijk wordt ervaren. Daarnaast komen ontwikkelingen binnen het openbaar vervoer op 10%, veiligheid op 9% en zorg en gezondheid op 7%.



Hierboven staan de uitkomsten van de persoonlijkheidsprofielen die de studenten voor ons hebben ingevuld. Hieruit blijkt dat de plichtsgetrouwen met 40% in de meerderheid zijn. Dit persoonlijkheidsprofiel past bij de doelgroep die wij ondervraagd hebben.

De personen in deze doelgroep zijn over het algemeen erg consciëntieus. Ook in het toekomstige werkveld van deze studenten komt deze eigenschap erg van pas.

Voor meer informatie over de persoonlijkheidsprofielen verwijzen wij u naar [Duurzaamheid in Nederland](#), opgesteld door Motivaction in opdracht van de Rli (Marco Sodderland, 2019).



De milieu- en klimaatontwikkelingen spelen veruit het meest bij de ondervraagde studenten. De meerderheid van de studenten, 58%, vindt dat Nederland genoeg doet aan het verduurzamen van de samenleving. Over het totaal aantal dialogen genomen, vond 39% dat Nederland te weinig doet aan het verduurzamen van de samenleving. Slechts 3% van de studenten vindt dat Nederland in dit opzicht te veel doet.

## Hoofdstuk 3: Dialoog ROC Aventus Deventer niveau 1

De dialoog met de niveau 1 klas vond plaats op het ROC Aventus in Deventer op de locatie Middelweg. De dialoog werd gehouden op 21 november 2019.

### 3.1 Dialoog mbo-niveau 1

Deze dialoog werd gehouden met leerlingen van een mbo-niveau 1 klas op het ROC in Deventer op de locatie Middelweg. De leerlingen van deze klas bestonden voor het grootste deel uit vluchtelingen afkomstig uit voornamelijk Eritrea en Syrië. In totaal waren 16 studenten bij deze dialoog betrokken, waarvan 13 vrouwen 3 mannen.

#### Eerste dia, korte introductie

“Goedemiddag allemaal! Onze namen zijn Auke, Bart en Bas en wij zijn studenten van Hogeschool Saxion uit Deventer. Vandaag willen we met jullie in gesprek gaan, we gaan nog niet precies vertellen waarover, dit om jullie niet te beïnvloeden. We gaan de audio van deze bijeenkomst opnemen en verwerken dit in een geanonimiseerd verslag, als iedereen hiermee akkoord is dan gaan we beginnen”.

#### Tweede dia, welke maatschappelijke ontwikkelingen houden jullie het meest bezig?

“Zoals jullie zien liggen er op tafel post-its en pennen. We zijn erg benieuwd welke maatschappelijke ontwikkelingen jullie het meeste bezig houden. Dit zijn bijvoorbeeld ontwikkelingen die je hoort in het nieuws en waar je je zorgen over maakt, of die je juist positief vindt. Pak dus allemaal een pen en wat post-its, en schrijf per post-it 1 ontwikkeling op. Je mag natuurlijk meerdere post-its gebruiken”. De punten die de studenten aangaven werden door ons (de sprekers) geclusterd.

- **Vrijheid**, we zien dat dit erg leeft en belangrijk is voor jullie, zouden jullie hier iets over willen zeggen?
  - Het is belangrijk dat mensen zelf mogen kiezen wie ze zijn, bijvoorbeeld geloof. In Nederland hebben mensen respect voor elkaar en dat vind ik heel goed. Er is weinig discriminatie. In andere landen kan dat niet, bijvoorbeeld in het land waar ik vandaan kom.
  - Vrijheid is belangrijk, je mag je eigen mening geven en zeggen wat je wilt. Maar dan moet je wel respect voor elkaar hebben in de samenleving
  - Je kan veel maar je moet je natuurlijk wel netjes aan de regels houden
- **Jongeren onder de 18 krijgen weinig salaris**, wie heeft dit opgeschreven?
  - Als je gaat werken en je bent onder de 18 dan krijg je voor hetzelfde werk erg weinig geld
  - Ik vind dat we niet altijd eerlijk naar onze werkzaamheden betaald krijgen
- **Lief zijn voor elkaar en geen racisme**, zouden jullie dit verder willen toelichten?
  - Mensen zouden niet racistisch moeten zijn. Ik heb het wel eens ervaren en dat is erg naar, soms worden mensen over een kam geschoren
  - Ik heb hier ook ervaring mee. Ik werk in een zorgcentrum, een oudere vrouw wil dat ik daar weg ga omdat ik een hoofddoek heb

**Vraag:** hoe kunnen we dit tegengaan?

- Vrijheid is belangrijk en iedereen moet elkaars geloof respecteren
- Het maakt niet uit hoe je eruitziet, als je hetzelfde werk doet maar er iets anders uitziet wat maakt het dan uit
- Ik merk het vooral onder oudere mensen, bij jongeren merk ik dit niet



- **Nederland is goed georganiseerd maar het salaris is niet in verhouding met de belastingen, wie heeft dit opgeschreven? En waarom?**
  - De belasting is voor onze school, de straten en ziekenhuizen, maar het is echt heel hoog.
  - We kunnen te weinig kopen van ons salaris door de belastingen.
  - Sommige producten worden duurder maar het salaris is niet hoog genoeg door de belasting.
- **Lagere boetes, belastingen en betere werkgebieden voor vluchtelingen, zou je dit voor ons kunnen toelichten?**
  - Boetes krijg je heel snel en ze zijn erg hoog. Ik wist niet hoe dit in Nederland werkte.
  - Ze geven geen waarschuwingen of zeggen dat je het fout doet maar je krijgt meteen een boete. Ik wist helemaal niet dat je dat zo snel kreeg in Nederland, niemand heeft me dit uitgelegd en ik moest er zelf achter komen.
  - We hebben erg weinig kansen om een baan te krijgen

### Derde en vierde dia, uitleg over de Rli

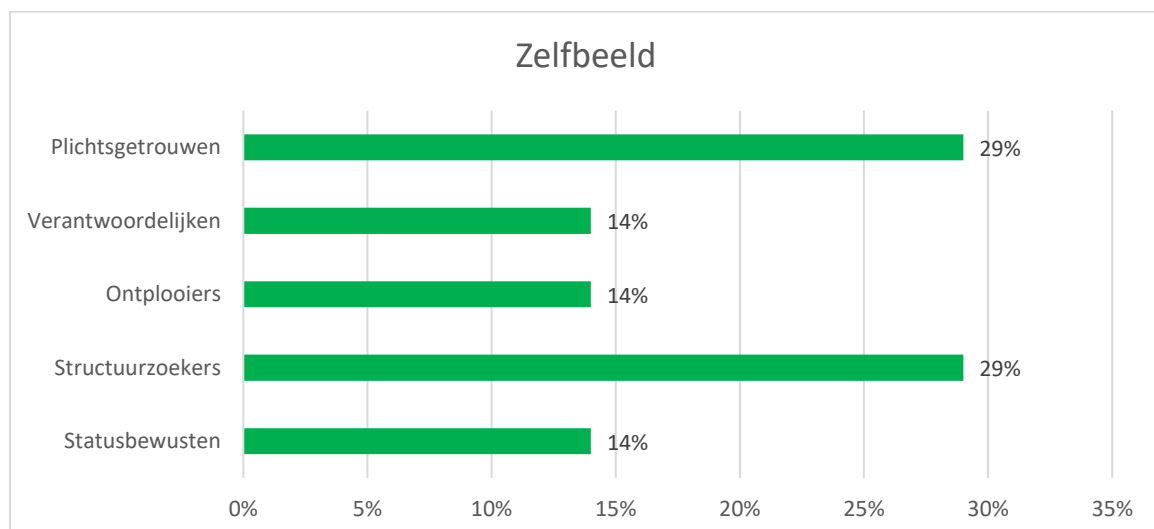
“Wij zijn dus studenten van Hogeschool Saxion en we houden deze bijeenkomst in opdracht van de Rli, dat is de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur. Dit is een onafhankelijk adviesorgaan dat zowel gevraagd als ongevraagd advies geeft aan regering en parlement. Deze bijeenkomst houden we in het kader van het project Verbindend Verduurzamen. Door de verduurzaming van de samenleving verandert er veel en snel, hierdoor ontstaan zorgen maar ook kansen. De Rli is hierin ook de voelspriet in de samenleving die probeert te peilen wat de inwoners van Nederland hier nou van vinden. Hiervoor zijn we hier vandaag samen, om met je in gesprek te gaan wat er bij jullie speelt omtrent de verduurzaming van de samenleving. Wat zijn jullie zorgen, wat moet beter en wat zijn jullie kansen? Vandaag willen we hierover met jullie in dialoog, om zo verbindend te verduurzamen. Deze informatie is uiteindelijk voor een congres in maart 2020 waar de Rli dit gaat inbrengen”.

### Vijfde dia, nu gaan we door naar SLIDO.com

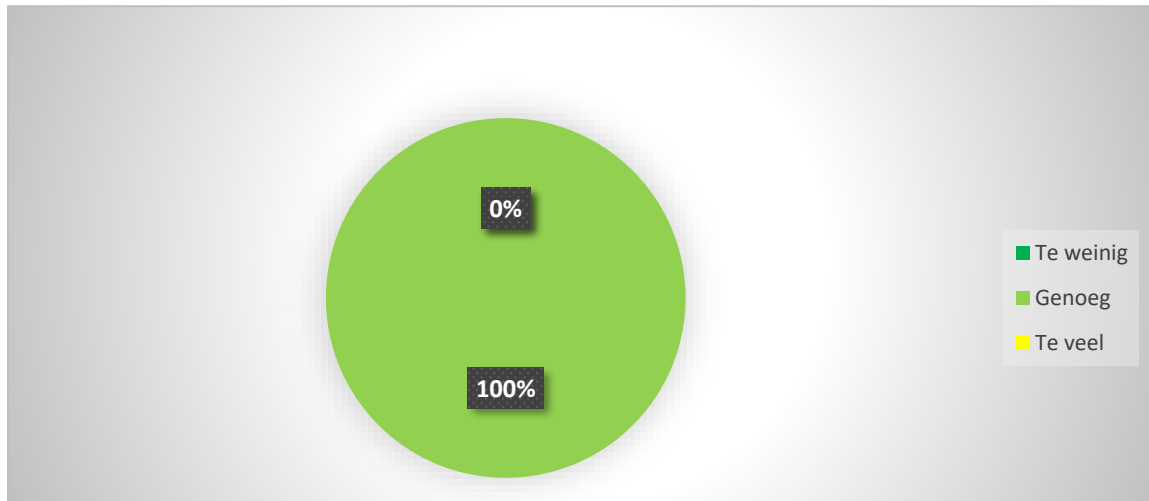
“Ga naar [www.slido.com](http://www.slido.com) en vul de code: #samenverduurzamen in. We gaan nu een paar vragen met jullie behandelen en de uitkomsten bekijken”.

### Vraag 1, met deze vraag krijgen we een overzicht van de verschillende soorten persoonlijkheidsprofielen in deze klas, welke woorden omschrijven jou het beste?

Met deze vraag krijgen we een overzicht van de verschillende soorten persoonlijkheidsprofielen in deze klas.



## Vraag 2, hoeveel doet Nederland volgens jou aan het verduurzamen van de samenleving?



**Te weinig 0% en waarom?**

**Genoeg 100% en waarom?**

- Nederland zorgt er goed voor. Er wordt hier goed afval gescheiden en gerecycled. Er is een kringloop.

**Te veel 0% en waarom?**

\*de leerlingen hadden moeite met het beantwoorden van deze vraag. Zie hielden zich over het algemeen niet veel bezig met milieu.

## Vraag 3, stel je had de macht in Nederland wat zou jij veranderen?

- **Meer loon**, ik vind dat we iets beter betaald zouden mogen worden. De belastingen zijn hoog en het is niet in verhouding met het werk dat je doet
- **Meer huizen en kamers**, huisvesting zou makkelijker moeten worden. De wachttijden zijn heel lang, er zouden meer huizen bijgebouwd moeten worden. Sommige mensen wachten meerdere jaren. De huizen zijn ook erg klein, en het bijna niet betaalbaar.
- **Rijbewijzen**, ze zijn erg moeilijk om te halen. De vragen en de foutmarge zou groter moeten. Het gaat vooral over de theorie. Het moet wel streng zijn voor de veiligheid van mensen, maar de theorievragen zijn echt heel moeilijk en je mag maar heel weinig fouten maken.
- **Stage**, stagelopen in Nederland is goed voor het op doen van ervaring om daarna weer een baan te krijgen
- **Brieven**, er worden heel veel brieven gestuurd naar ons. We vinden het lastig deze brieven te begrijpen want ze zijn erg moeilijk leesbaar. De taal van de overheid in de brieven is soms moeilijk te begrijpen.
- **Verzekering**, de premies zijn heel duur. In Syrië hoefde we ons nooit druk te maken over geld, nu gaat het alleen maar over geld.

**Vraag:** hoe zou jij het verbeteren?

- Er zou veel meer uitgelegd moeten worden hoe Nederland werkt. Met alle verzekeringen, de boetes en de belastingen

- **Winkels**, zijn in Nederland al om 20:00 gesloten. In andere landen gaan mensen juist s 'avonds winkelen, dat is erg gezellig.
- **Streetfood**, in Nederland is de streetfood vooral kibbeling en patat. In ons land is dat veel diverser, dat zou ook leuk zijn om in Nederland te verbeteren.

**Vraag:** Hoe denken jullie dat Nederland er over 20 jaar uitziet?

- Het zal goed gaan, want wat ik zie is dat ze hun best doen voor hun land, vanuit hun hard. Ze werken hard.
- Het gaat beter met de natuur, als er op tijd en goed voor zal worden gezorgd.

**Feedback**

- Het was erg interessant, leuk en gezellig!

### 3.2 Analyse van resultaten ROC Aventus Deventer niveau 1

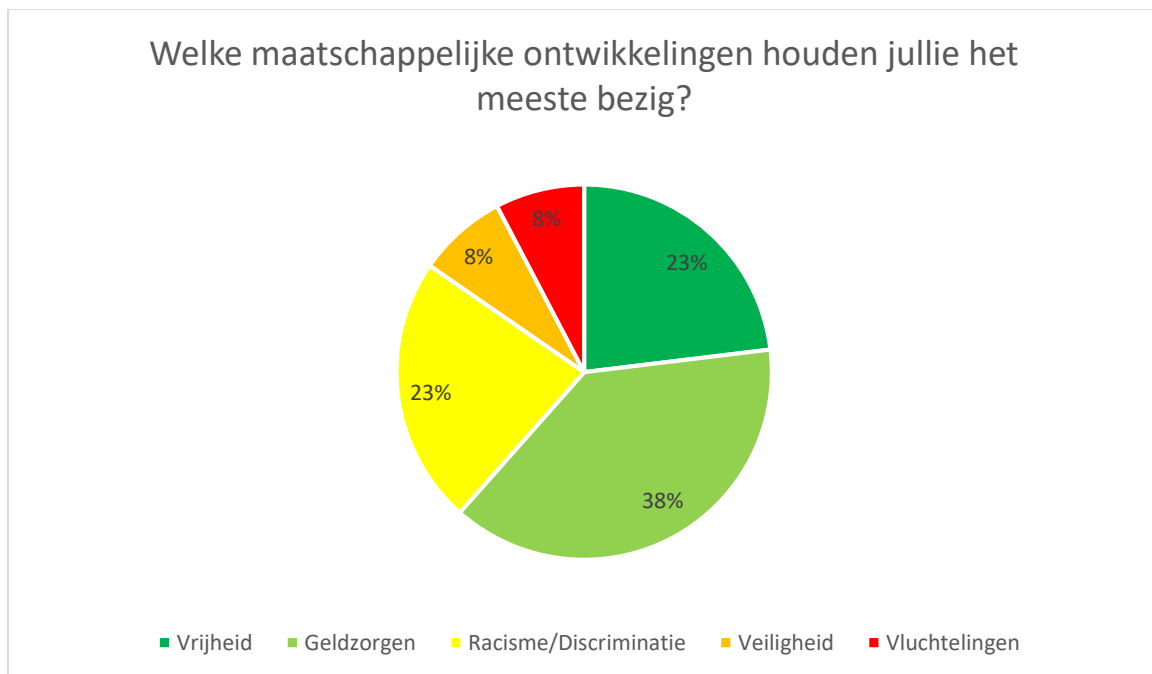
Hieronder zijn de resultaten van ons onderzoek weergegeven. Het doel van dit onderzoek was om erachter te komen welke maatschappelijke ontwikkelingen als belangrijk werden ervaren door de studenten.

In totaal zijn er tijdens de dialoog 16 studenten ondervraagd, waarvan 13 vrouwen en 3 mannen. De leeftijden verschilden tussen de 16 en 24 jaar.

#### Post-it's

Vrijheid	3x	Racisme	2x	Veiligheid	1x
Hoge belastingen	2x	Jongeren onder 18 krijgen weinig salaris	1x	Werkgelegenheid vluchtelingen	1x
Lagere boetes	2x	Sommige beroepen mogen niet met hoofddoek	1x		

Totaal: 13



## Hoofdstuk 4: ROC Aventus Apeldoorn opleiding ICT

De dialogen met de ICT-opleiding werden gehouden op het ROC Aventus in Apeldoorn. De dialogen vonden plaats van 25 november tot en met 29 november 2019.

### 4.1 Dialoog 1: ICT-niveau 4

Deze dialoog vond plaats op 25-11-2019 en was met eerstejaars studenten van de niveau 4 klas van de opleiding ICT. Bij deze dialoog waren 16 studenten aanwezig, dit waren allemaal mannen.

#### Eerste dia, korte introductie

Goedemiddag allemaal! Onze namen zijn Auke, Bart en Bas en wij zijn studenten van Hogeschool Saxion uit Deventer. Vandaag willen we met jullie in gesprek gaan, we gaan nog niet precies vertellen waarover, dit om jullie niet te beïnvloeden. We gaan de audio van deze bijeenkomst opnemen en verwerken dit in een geanonimiseerd verslag, als iedereen hiermee akkoord is dan gaan we beginnen!

#### Tweede dia, welke maatschappelijke ontwikkelingen houden jullie het meest bezig?

Zoals jullie zien liggen er op tafel post-its en pennen. We zijn erg benieuwd welke maatschappelijke ontwikkelingen jullie het meeste bezig houden. Dit zijn bijvoorbeeld ontwikkelingen die je hoort in het nieuws en waar je je zorgen over maakt, of die je juist positief vindt. Pak dus allemaal een pen en wat post-its, en schrijf per post-it 1 ontwikkeling op. Je mag natuurlijk meerdere post-its gebruiken.

- **Zwarte piet**, waarom hebben jullie dit onderwerp gekozen?
  - Volgens de studenten wordt er een te groot probleem van gemaakt. Dit komt doordat steeds meer mensen zich met de discussie gaan bemoeien. In de klas is er een verdeelde mening over het behoud van zwarte piet. Op een gegeven moment kwam er een compromis in de klas; het is jammer voor de cultuur maar zwarte piet moet veranderd worden, dit om te voorkomen dat er mensen beledigd worden.

*“Het is erg mooi om te zien dat de studenten elkaars mening aanhoorden en uiteindelijk tot een overeenstemming waren gekomen hoe ze de problematiek rondom zwarte piet konden aanpakken, en het algemeen belang toch centraal bleef staan. Ze hadden oog voor elkaars mening”.*

- **Iedereen voelt zich beledigd**, en waarom voelen veel mensen zich beledigd?
  - Volgens een studenten voelen veel mensen zich te snel beledigd in Nederland. Mensen hebben tegenwoordig overal problemen mee.

**Vraag:** Gaat het dan te goed in Nederland waardoor iedereen over ‘onnodige’ dingen gaat klagen?

- Ja, de meeste mensen in Nederland hoeven zich niet meer om ernstige dingen zorgen te maken zoals de economische crisis.

#### Voorbeelden van dingen waar mensen zich te druk over maken volgens de klas:

- **Producten met bepaalde namen**, veel producten mogen niet meer hun originele naam bewaren omdat bepaalde groepen zich daardoor beledigd voelden. Denk dan bijvoorbeeld aan: negerzoenen, blanke vla of jodenkoeken.
- **Vuurwerkverbod**, de studenten in deze klas zijn voor en tegen het verbod. Er wordt gezegd dat gebruikers van vuurwerk zelfverantwoordelijk zijn over hoe zij met vuurwerk omgaan. Ook zijn er mensen tegen het afsteken van vuurwerk. Deze studenten wezen vooral op het feit dat er veel illegaal vuurwerk in de omloop is en hier wat tegen gedaan zou moeten worden.

**Vraag:** Wie van jullie is voor het verbieden van vuurwerk en wie van jullie is tegen het verbieden van vuurwerk?

Voor: 4, niet per se verbieden maar vooral de regels aanscherpen.

Tegen: 12

- **Duurzaamheid**, een aantal studenten wisten niks van dit onderwerp af.
  - Het verlagen van de maximumsnelheid, iedereen is tegen het verlagen van de snelheid. De leerlingen snappen het oogpunt vanuit de stikstof maar voor het verminderen van de files niet. Sommige zien niet in dat het nut heeft.
  - Energietransitie, er wordt gezegd dat het lichtnet het niet aankan om over te stappen. Ook is er een angst dat de overheid verkeerde keuzes maakt met betrekking tot de energietransitie.
  - Windmolens, het is niet rendabel. Het kost heel veel om een windmolen te bouwen/producen en het duurt te lang voordat deze is terugverdient. Ook het onderhouden van de windmolens is erg duur.
  - Klimaatverandering, na een vraag van de klas is iedereen het er mee eens dat de menselijke invloed op het milieu groot is. Een jongen is er sceptisch over omdat hij ervan overtuigd is dat ook de natuur er invloed over heeft.
- **Milieuvervuiling**, veel studenten vinden dit een belangrijk onderwerp. Dit omdat er veel dieren door doodgaan.
  - Plastic soep, zorgelijk omdat er veel zeedieren doodgaan.

### Derde en vierde dia, uitleg over de Rli

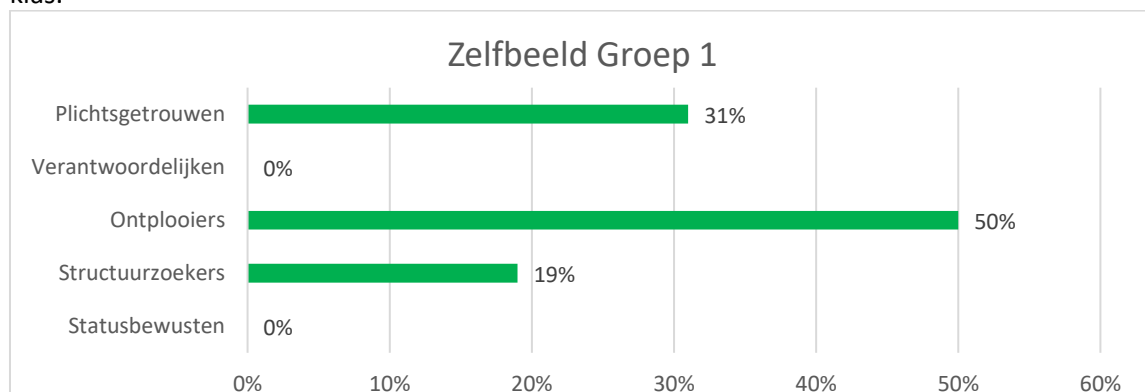
Wij zijn dus studenten van Hogeschool Saxion en we houden deze bijeenkomst in opdracht van de Rli, dat is de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur. Dit is een onafhankelijk adviesorgaan dat zowel gevraagd als ongevraagd advies geeft aan regering en parlement. Deze bijeenkomst houden we in het kader van het project Verbindend Verduurzamen. Door de verduurzaming van de samenleving verandert er veel en snel, hierdoor ontstaan zorgen maar ook kansen. De Rli is hierin ook de voelspriet in de samenleving die probeert te peilen wat de inwoners van Nederland hier nou van vinden. Hiervoor zijn we hier vandaag samen, om met je in gesprek te gaan wat er bij jullie speelt omtrent de verduurzaming van de samenleving. Wat zijn jullie zorgen, wat moet beter en wat zijn jullie kansen? Vandaag willen we hierover met jullie in dialoog, om zo verbindend te verduurzamen. Deze informatie is uiteindelijk voor een congres in maart 2020 waar de Rli dit gaat inbrengen.

### Vijfde dia, nu gaan we door naar SLIDO.com

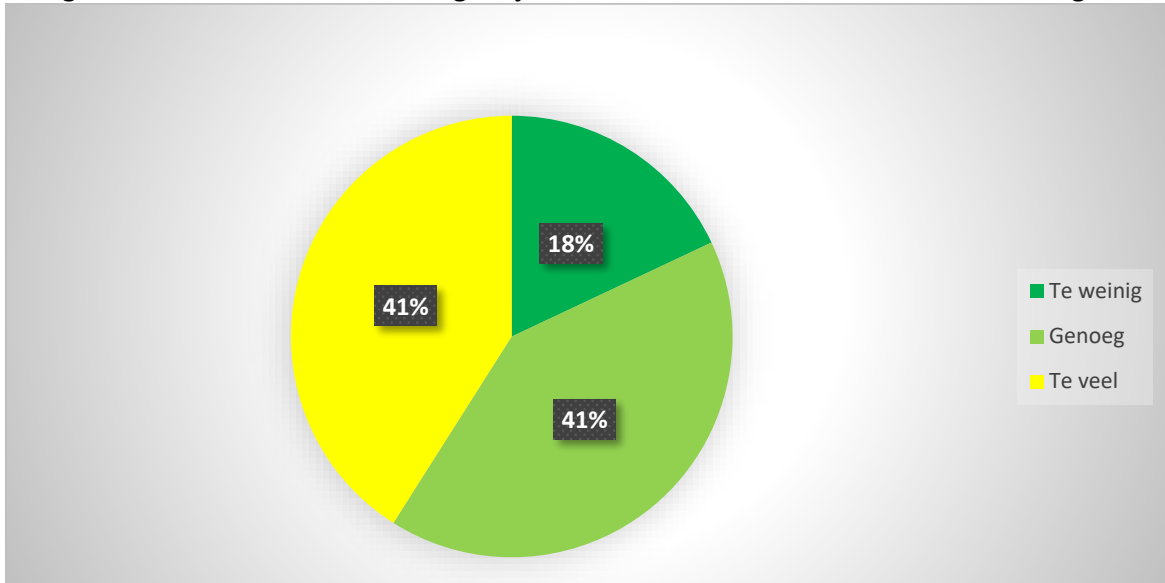
Ga naar [www.slido.com](http://www.slido.com) en vul de code: samenverduurzamen in. We gaan nu een paar vragen met jullie behandelen en de uitkomsten bekijken.

### Vraag 1. Welke woorden omschrijven jou het beste?

Met deze vraag krijgen we een overzicht van de verschillende soorten persoonlijkheidstypes in deze klas.



## Vraag 2. Hoeveel doet Nederland volgens jou aan het verduurzamen van de samenleving?



### Genoeg 41% en waarom?

- De studenten die genoeg zeggen hebben het gevoel dat Nederland al meer doet dan de meeste landen. Ze vergelijken Nederland met de Verenigde Staten waar in hun optiek helemaal niks wordt gedaan aan de klimaatproblematiek.
- Ook noemen ze het voorbeeld van China, zij zitten in de grootste economische groei in de Chinese geschiedenis. Dit zorgt ervoor dat China zich enkel op de economie focust en niet op het klimaat volgens de studenten.

### Te weinig 18% en waarom?

- De leerlingen die te weinig hadden ingevuld wilden geen uitspraak doen waarom ze het vinden.

### Te veel 41% en waarom?

- Een student zegt: 'Het maakt mij niet uit wat er met de aarde gebeurt als ik dood ben'. Maar niemand deelt deze mening. Bepaalde maatregelen zijn al te veel.

De klas vindt dat er te veel en te grote veranderingen tegelijkertijd plaatsvinden, ze denken ook dat de overheid deze maatregelen niet voldoende heeft uitgedacht. Ze zijn dan ook bang dat er ingrepen gedaan worden die niet effectief zijn en dan is het erg lastig om deze interventies terug te draaien.

## Vraag 3, stel je had de macht in Nederland wat zou jij veranderen?

- **Verbod vuurwerk**, zwaar vuurwerk verbieden en het 'normale' vuurwerk legaliseren. Hierdoor worden volgens de studenten het aantal slachtoffers van vuurwerk ook verminderd. Volgens de studenten is vaak het illegale vuurwerk de oorzaak van verminkingen bij mensen 'een rotje zou bijvoorbeeld niet een hand eraf blazen'.
- **Drugs legalisatie**, door het legaliseren van drugs is volgens de studenten de spanning eraf om drugs te doen. Ook wordt de criminaliteit verminderd door het legaliseren van drugs volgens de studenten.
- **Kerncentrale**, door meer kerncentrales te bouwen zou de uitstoot verminderd moeten worden.

- **Belasting verminderen**, alle studenten zijn het erover eens dat er te veel belasting betaald moet worden in Nederland. Ook vinden ze dat de zorgverzekering naar beneden moet qua kosten.
- **Infrastructuur**, wegen aanpakken maar ook glasvezel. Er is niet genoeg stroom om alle nieuwe netwerken te voorzien van voldoende stroom, als oplossing hiervoor zouden er nieuwe zendmasten moeten komen.
- **OV**, het openbaar vervoer moet verbeterd worden in Nederland. Ook moeten er in kleinere plaatsen meer bussen gaan rijden. Verder vinden de studenten dat de NS te vaak vertraging heeft, dit zouden de studenten ook graag verbeterd zien worden.
- **Snelheid terugbrengen naar 130 of Autobahn instellen**, hierdoor kun je overal snel komen. Door de Autobahn in te stellen zouden files ook verminderd moeten worden.
- **Transparanter**, the big 5 (grote bedrijven) gaan niet goed om met de gegevens van personen. De open data wordt niet zo transparant verwerkt als de samenleving denkt. Volgens de studenten moet de overheid deze bedrijven ertoe aanzetten om meer inzicht in dit proces te verschaffen.
- **Vervuiling tegengaan**, het verminderen van papier verspilling. Door het recyclen effectiever te maken kan nog meer papier hergebruikt worden. Ook willen de studenten de plastic soep aanpakken, ze vinden het heel erg dat veel dieren doodgaan door plastic. Ze zijn op de hoogte van de huidige aanpak van dit probleem en hopen dat dit succesvol is.
- **Politie**, de politie moet hogere prioriteiten stellen en zich meer bezighouden met belangrijke dingen. Zo zou de politie meer aandacht moeten geven aan aangiftes, je hoort er vrijwel nooit iets over terug. De studenten hebben dit zelf ook al eens ervaren. Ook moet de politie een andere planning maken en mensen op kantoor aansturen om aandacht te geven aan het behandelen van aangiftes.

**Vraag: wat voegt jullie toekomstige werkveld toe aan het verduurzamen van de samenleving?**

Automatisering van werkprocessen 'het programmeren van'. Dit zorgt ervoor dat mensen in fabrieken hun baan verliezen. Het positieve is dat mensen die ICT gestudeerd hebben een belangrijkere rol krijgen in de samenleving omdat hun kennis essentieel is voor het programmeren van deze robots.

**Hoe ziet Nederland eruit over 20 jaar?**

- **Onder water**, de zeespiegel stijgt en Nederland is een risicoland omdat het erg laag ligt. Alles kan fout gaan als er eventuele stijging komt. Ze vinden dan ook dat de overheid veel geld moet investeren in het veilig maken van Nederland. Dit zou bijvoorbeeld gedaan kunnen worden door dijken te verhogen.
- **Overbevolking**, er komen te veel mensen binnen en Nederland is erg klein. Hierdoor raakt Nederland overvol. Dit kan je ook zien aan de huizen in Nederland. In Nederland zijn er vooral rijtjeswoningen en in Amerika heb je veel grotere huizen. Dit komt doordat er meer mensen onderdak nodig hebben. In Amerika heb je in verhouding meer grond tot je beschikking dan in Nederland.



- **Modern**, het wordt erg modern door de technologische ontwikkelingen. Met ICT kunnen veel dingen ontworpen worden. Hierbij werd het voorbeeld van robots genoemd die klusjes deden in het huishouden. Ook gaat er meer online plaatsvinden, nog meer dan vandaag de dag. Het nadeel van deze ontwikkeling is dat mensen erg lui worden, kijk bijvoorbeeld naar het thuis bestellen van eten. Mensen gaan minder de deur uit omdat ze alles kunnen regelen via hun mobiele telefoon.
- **Kunstmatige intelligentie** is aan de ene kant erg interessant maar heeft ook een donkere kant. Zo zijn er meerdere voorbeelden dat het te ver gaat, bijvoorbeeld twee computers die met elkaar communiceren d.m.v. een eigen taal. Dit was in Japan het geval volgens de studenten, gelukkig konden de servers waarop deze computers aan het communiceren waren offline gehaald worden.

Ook kan je veel technologie verkrijgen door middel van de computers.

5 mensen denken dat het een goede ontwikkeling is

7 mensen denken dat het een slechte ontwikkeling is door de risico's. Straks zien de computers de mens als iets slechts omdat de mens veel slechte keuzes maakt m.b.t. de natuur.

#### **Feedback**

- Mooi gepresenteerd en vooral leuk gedaan.

## 4.2 Dialoog 2: ICT-niveau 3

Deze dialoog vond plaats op 27-11-2019 en was met eerstejaars studenten van de niveau 3 klas van de opleiding ICT. Bij deze dialoog waren 15 studenten aanwezig, dit waren allemaal mannen.

**Eerste dia: korte introductie**

**Tweede dia, welke maatschappelijke ontwikkelingen houden jullie het meest bezig?**

- **Onderwijs en school**, waarom hebben jullie deze onderwerpen gekozen?
  - Ik hou me als student hier nu heel erg mee bezig omdat ik eerstejaars ben.

**Vraag:** Zijn er dingen die je anders wil in het onderwijs?

- De tijden zijn erg lang, vandaag moet ik zelfs tot 18:00 naar school. Iedereen behalve twee leerlingen vinden dat een probleem. Het is volgens deze studenten maar een tijdelijk rooster.

- **Gedoe rondom zwarte piet**, vertel eens waarom jullie dit hebben opgeschreven?
  - Het is onzin, het is een feest voor kinderen waar helemaal niet mee bemoeid moet worden. Ik heb zelf een kleurtje en ik maak me er geen zorgen over. Het is gewoon voor kinderen en er zit een goede intentie achter.
  - Het is al een jaren oude traditie. Eerder was er nooit gedoe om. We krijgen ook steeds meer vluchtelingen en mensen uit andere culturen in Nederland en daardoor verandert de samenstelling. Ze zijn welkom maar ze moeten zich ook netjes aanpassen aan onze tradities.

**Andere student reageert:** Wat hebben vluchtelingen hiermee te maken zegt een student, dat is een totaal ander onderwerp?

- Ik zeg niet dat het de schuld is van de vluchtelingen, maar het is wel zo dat er steeds meer vluchtelingen in Nederland komen, of andere mensen die hier niet geboren zijn. En het risico is er dan dat mensen die hier niet vandaan komen de traditie voor de Nederlanders verpesten.

**Vraag:** Wat vind je er dan van als er een compromis wordt gesloten, zoals met een roetveegpiet?

- Zolang de kinderen er maar geen last van hebben

**Een student wil een toelichting geven:** Mag ik een toelichting geven?

- Ik vind dat de discussie niet op zo'n harde manier gevoerd moet worden. Van beiden kanten wordt deze discussie heel hard en op een schreeuwerig niveau gevoerd. Laten we gewoon normaal doen met zijn allen. We hoeven hier helemaal niet over te demonstreren, dat heeft geen nut.

**Reactie student:** De boeren doen dat toch ook?

- Ja en kijk hoe dat escaleert. Ze hebben de deur van een provinciehuis kapot gemaakt.

**Vraag:** Zijn er meer mensen die vinden dat demonstraties geen nut hebben?

- Ze hebben wel zeker nut, je komt in het nieuws en misschien kan de tweede kamer er dan iets aan doen. Het genereert publiciteit.
- Ik vind dat er niet hard genoeg gedemonstreerd wordt. Het moet zoals bij de gele hesjes in Frankrijk. Mensen kunnen wel via social media zoals Facebook commentaar geven op iets, maar hier bereik je niks mee. Er moet meer gedemonstreerd worden.

Student reageert nog op het gesprek over zwarte piet: Ik vind een compromis een goed idee, omdat het verhaal is dat het blanke mensen zijn die door een schoorsteen gaan en zo donker worden, en je beledigt er zo misschien minder mensen mee.

- **#Teamtrees**, wie heeft dit opgeschreven?
  - Ja het is een programma dat momenteel viraal gaat op YouTube en Twitch. Het gaat erom dat voor elke euro die gedoneerd wordt komt er een boom op de wereld bij. Het doel is om voor 2020 20 miljoen bomen te planten.
- **Ontbossing**, jullie hadden ook ontbossing opgeschreven, dat past wel bij #teamtrees, wie had dit opgeschreven?
  - Je hoort veel in het nieuws dat het Amazonegebied gekapt wordt. Vele voetbalvelden vol aan bomen worden er gekapt.

**Vraag:** En had je dan al eens van #teamtrees gehoord?

- Jazeker
  - Ik heb gedoneerd!
- **Milieuvervuiling**, dit staat ook op een post-it, hoe kijken jullie hiernaar?
    - Er wordt veel te veel van het milieu vervuild op deze wereld en dat vind ik gewoon echt niet kunnen. We moeten rekening houden met de volgende generaties, die komen dan op een ontzettend vieze aarde terecht, dat is gewoon heel erg jammer. Kijk naar alle plastic in de zee, dat is veel te veel.
    - Misschien moeten we snel de ruimte in, als deze planeet zo vervuild raakt. We moeten ons als mensheid meer ontwikkelen in de ruimtevaart, dan kunnen we over een aantal generaties misschien deze aarde verlaten.
    - Ik vind het überhaupt al heel erg dat er zo veel plastic in de zee aanwezig is. Ik zag een documentaire over boten die geplaatst worden op strategische plekken in de zee om zo plastic te onderscheppen. Dat gebeurt steeds meer. Dat vind ik wel positief. Er komen steeds meer ontwikkelingen om de milieuvervuiling tegen te gaan.

**Vraag:** Op welke manier komen jullie in jullie vakgebied in aanraking met milieu?

- Op het gebied van energieverbruik, zoals slimme meters.
  - Recyclen van computeronderdelen.
  - We houden ons eigenlijk niet erg bezig met ICT-ontwikkelingen op gebied van milieu.
- **Ontwikkeling op ICT-gebied**, hoe kijken jullie hiernaar?
    - We houden ons bezig met de laatste ontwikkelingen op het gebied van hardware

### **Derde en vierde dia, uitleg over de Rli**

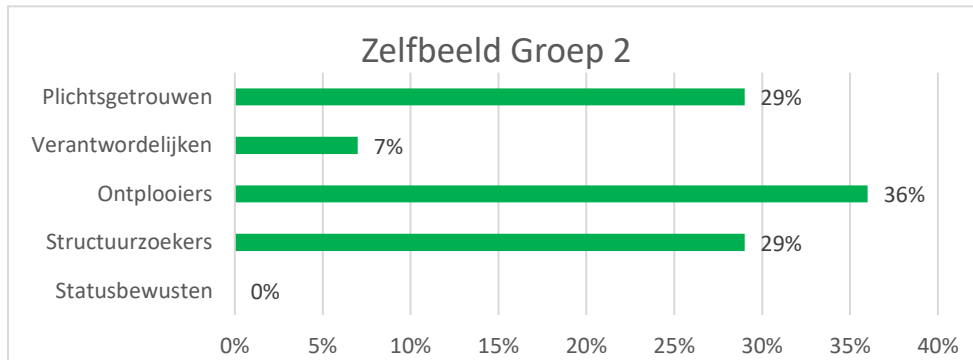
Wij zijn dus studenten van Hogeschool Saxion en we houden deze bijeenkomst in opdracht van de Rli, dat is de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur. Dit is een onafhankelijk adviesorgaan dat zowel gevraagd als ongevraagd advies geeft aan regering en parlement. Deze bijeenkomst houden we in het kader van het project Verbindend Verduurzamen. Door de verduurzaming van de samenleving verandert er veel en snel, hierdoor ontstaan zorgen maar ook kansen. De Rli is hierin ook de voelspriet in de samenleving die probeert te peilen wat de inwoners van Nederland hier nou van vinden. Hiervoor zijn we hier vandaag samen, om met je in gesprek te gaan wat er bij jullie speelt omtrent de verduurzaming van de samenleving. Wat zijn jullie zorgen, wat moet beter en wat zijn jullie kansen? Vandaag willen we hierover met jullie in dialoog, om zo verbindend te verduurzamen. Deze informatie is uiteindelijk voor een congres in maart 2020 waar de Rli dit gaat inbrengen.

### Vijfde dia, nu gaan we door naar SLIDO.com

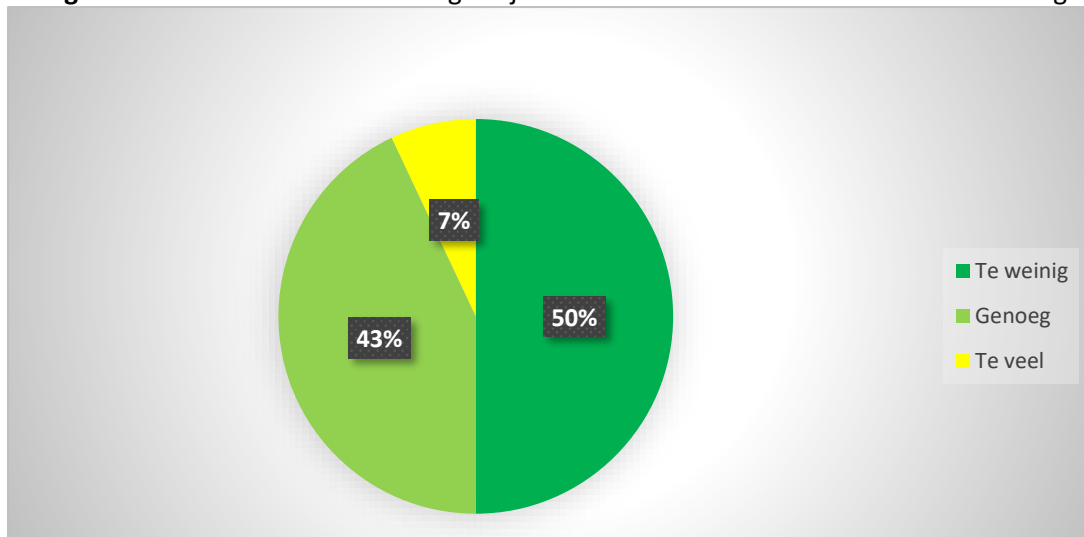
Ga naar [www.slido.com](http://www.slido.com) en vul de code: samenverduurzamen in. We gaan nu een paar vragen met jullie behandelen en de uitkomsten bekijken.

Met deze vraag krijgen we een overzicht van de verschillende soorten persoonlijkheidstypes in deze klas.

#### Vraag 1. Welke woorden omschrijven jou het beste?



#### Vraag 2. Hoeveel doet Nederland volgens jou aan het verduurzamen van de samenleving?



##### Genoeg 43% en waarom?

- Er wordt veel afval gescheiden. Al het afval dat wordt verzameld wordt op de stort gerecycled, maar er wordt ook niet recyclebaar plastic bij gegooid waardoor het totale recyclingproces erg veel energie wordt verbruikt. Nederland kan veel beter recycelen.
- Nederland is nog erg groen, ik zie nog niet de effecten van vervuiling.

##### Te weinig 50% en waarom?

- Er zijn grote problemen in de wereld, die zijn er nog dus er is nog niet genoeg gedaan. Het kan beter dan zoals het nu gaat, zoals het plastic probleem.
- Ik zag laatst op de NOS een kaart met stikstofuitstoot en NL is helemaal vol door de uitstoot, in Duitsland is dit minder.
- Ik ben het ermee oneens, door de hoge dichtheid van Nederland is er zoveel stikstof, we doen als Nederland genoeg en het is natuurlijk niet alleen een Nederlands probleem.

##### Te veel 7% en waarom?

- Vergeleken met andere landen is Nederland best erg groen

**Vraag 3.** Stel je had de macht in Nederland wat zou jij veranderen?

- **Belasting verlagen**, de belasting op de auto is in buurlanden veel goedkoper. De wegenbelasting in Nederland is hoog. Ook de BPM in Nederland is echt hoog, dit is in Duitsland lager.

**Vraag:** Is iedereen het hier mee eens?

- Ik heb er niet veel last van
- Nee ik ook niet
- Ik wel, mijn oom heeft een restaurant en hij moet erg veel afdragen aan belasting, dit mag wel minderen, hij werkt er erg hard voor.
- **Verzekeringspremies goedkoper**, de premies worden ieder jaar steeds duurder. Als de verzekeringspremie toeneemt dan neemt de zorgtoeslag niet evenveel toe.
- **Landenrelaties**, Amerika en Rusland zijn militair erg actief. En ik hoor veel over Russische vliegtuigen die Amerikaanse schepen provoceren. De onderlinge relatie is momenteel erg slecht.
- **Fabrieken**, ik zou meer fabrieken sluiten en zo de uitstoot verminderen, dit is namelijk goed voor het milieu. Niet alle fabrieken moeten per se gesloten worden maar ik vind ook dat we überhaupt de uitstoot van fabrieken zouden moeten verminderen. Er gaan nu nog veel schadelijke stoffen de lucht in wat weer bijdraagt aan de opwarming van de aarde.

**Vraag:** Wat vindt de rest hiervan?

- Ja ik ben het er mee eens maar dat gaat de overheid toch niet doen, ze gaan niet zomaar fabrieken sluiten. Kernenergie is een goed alternatief maar daar zijn mensen bang voor vanwege het kernafval, terwijl de kans erg klein is dat er iets gebeurt, dat is de enige reden dat ze het niet doen.
- **Iran**, ik kom zelf uit Iran en de situatie is daar erg slecht, door de regering gaan mensen dood en hun lichamen worden niet gevonden. Als nabestaanden het stoffelijk overschot van hun dierbare terug willen dan moeten ze hiervoor betalen.

**Vraag:** Vind je het terecht dat er sancties zijn tegen Iran?

- Jawel, de regering is heel erg slecht, ze doen hele erge dingen tegen de bevolking.
- **De politie**, de politie moet veel sterker optreden in Nederland, net zoals in Amerika. Ik vind dat ze in Nederland te soft zijn. Ze worden uitgescholden en hebben geen gezag. Ze treden niet op als ze worden uitgescholden. Ze moeten veel harder optreden en moeten meer aanzien krijgen.

**Vraag:** Zijn mensen het hier mee eens?

- Jazeker, de straffen in Nederland zijn ook erg laag.
- Wat er ook gebeurt is dat als er iets op straat plaatsvindt en je spreekt de politie aan, dan zeggen ze dat je maar online aangifte moet doen, in plaats van dat ze direct ingrijpen. Aangifte doen moet makkelijker zijn en serieus genomen worden. Anders duurt het te lang en kan er al iets gebeurd zijn. Ze moeten dus op straat al direct ingrijpen want nu vind ik ze echt te soft en dat is niet rechtvaardig.
- **Watervervuiling**, dit komt doordat veel mensen hun afval in de rivieren gooien. De rivieren zijn op een bepaalde manier in connectie met de zee. Hierdoor stroomt het vuil naar de zee

en daardoor krijgen de vissen er ook veel last van. Ik vind dat dit wel verbeterd moet worden, gelukkig nemen ze nu al wel goede stappen.

- Ook straatafval is een probleem. Als het wordt gevonden of gezien dan moet er streng worden opgetreden. Er moet goed gehandhaafd worden tegen vervuiling van de straten.

**Vraag:** Hoe ziet Nederland er in 20 jaar uit?

- De belastingen gaan omhoog en de prijzen gaan ook stijgen denk ik. Verzekeringspremies gaan denk ik ook omhoog. Ze zeggen wel dat je gezond moet eten, maar als een hamburger veel goedkoper is dan groente, dan zullen mensen snel de ongezonde optie kiezen. De lonen stijgen denk ik ook niet mee met deze prijzen.
- Ik ben het eens
- Ik hoorde dat je vroeger veel meer kon kopen in de supermarkt voor een lager bedrag dan nu het geval is. Dus als je dat doorzet naar de toekomst dan denk ik dat alles ook wel duurder wordt
- Het kan 2 kanten op gaan: heel goed, omdat we ons inzetten voor het milieu en zuiniger omgaan met de wereld. We zijn erachter gekomen hoe erg we de aarde hebben vervuild in de 20<sup>e</sup> eeuw en we kunnen een inhaalslag maken. Of heel slecht als we nu niet genoeg doen aan de vervuiling. Misschien dat er dan over 20 jaar veel slechtere leefomstandigheden zullen zijn omdat we onze planeet helemaal vervuild hebben.
- Bewaking door drones. Dat zie ik wel over 20 jaar voor me. Minder agenten en meer bewaking door drones die kunnen herkennen wanneer iemand zich misdraagt. Dat dat de lucht ermee zal volhangen, maar als er iets gebeurt dan kan het worden vastgelegd door een drone.

**Vraag:** Vinden jullie dit een goede ontwikkeling?

- Goede ontwikkeling maar het moet niet misbruikt worden. Zolang het gebruikt wordt voor het doel waarvoor het is ingezet vind ik het prima. In dat geval heiligt het doel de middelen. Ze zouden de drones niet moeten gebruiken om te kijken wat iemand binnen in huis doet. Het moet geen big brother worden.
- Ik denk wel dat je dan minder privacy krijgt. Want als je in je achtertuin zit dan word je ook gezien.

**Vraag:** Vind je privacy belangrijker of veiligheid?

- Beiden, maar veiligheid vind ik dan wel voor gaan. Ik vind wel dat wat je thuis doet ook thuis kunnen blijven, maar op straat in de openbare ruimte moet je je gewoon veilig voelen dus dan heb ik er geen probleem mee. Maar die drone zou niet door mijn raam naar binnen mogen kijken. Ik zou privacy in de openbare ruimte wel willen inleveren voor meer veiligheid.

**Vraag:** Stel dat in iedere straat een of meerdere camera's hangen, met gezichtsherkenning van criminelen, waardoor de criminaliteit eerder wordt opgemerkt, zou je dat dan erg vinden?

- Nee dat zou ik niet erg vinden, zolang ze maar niet op mijn huis zijn ingezoomd om te kijken wat er binnen in huis gebeurt.
- Wat er in China gebeurt, met een sociaal kredietsysteem dat met gezichtsherkenningcamera's detecteert of je bijvoorbeeld geen voorrang verleent bij het oversteken, dat vind ik dan wel erg ver gaan. Als je dan bedenkt dat je hierdoor minpunten krijgt waardoor je kinderen bijvoorbeeld niet meer naar school kunnen dan vind ik dat wel heftig.
- Het kan nog erger, er wordt nu in China een systeem ontwikkeld dat kinderen in de klas die wel opletten een groen vlak krijgen en kinderen die niet opletten een rood vlak krijgen. Als je dan op stage gaat of begint met werken dan heeft een werkgever inzicht in deze gegevens, dat gaat wel heel erg ver.

**Vraag:** Denken jullie dat dit ook in Nederland kan komen?

- Ik denk dat dit niet gaat komen
- Ik wel
- Ik denk van niet, althans niet in Nederland en andere democratische landen. China is een dictatuur waar er niks tegenin gebracht kan worden. In Europa gaat dit er denk ik niet komen, we hebben hier genoeg privacy denk ik.

**Vraag:** Hebben jullie meer ideeën met betrekking tot het milieu in Nederland over 20 jaar?

- Ja, er komen veel meer elektrische auto's zoals Tesla's.
- Ja en elektrische taxi's en zelfrijdende auto's
- Ik denk dat er over 20 jaar taxi's zijn, waar Tesla nu ook al mee bezig is, waarbij mensen hun oude auto's inleveren en worden omgebouwd tot elektrische taxi. Daar wordt nu ook naar gestreefd. Ik zie ook voor me dat er over 20 jaar Tesla's rondrijden die je kunt bellen en uitgerust zijn zonder stuur die je overal naartoe kunnen brengen.

**Vraag:** Vind je dit een goed vooruitzicht?

- Ik ga wel mee met de technologie die ze nu aan het opbouwen zijn en sommige dingen vind ik wel redelijk spannend of het wel of niet goed gaat. Zoals wat er nu in Amerika kan dat je je Tesla met je mobiel van de ene kant van de parkeerplaats naar andere kant autonoom naar je toe kan laten rijden. Dat vind ik toch wel tricky dat soort system, het zal maar eens misgaan en er kunnen erge ongevallen door gebeuren waardoor mensen misschien gewond kunnen raken.

**Feedback**

- Ik vond het heel leuk, van mij mag iedere les burgerschap wel zo zijn.
- Ik vond het perfect gaan

### 4.3 Dialoog 3: ICT-niveau 2

Deze dialoog vond plaats op 28.11.2019 en was met eerstejaars studenten van de ICT-opleiding van niveau 2. De klas telde 11 studenten waarvan 10 mannen en 1 vrouw, daarnaast was een sectordirecteur van de sector Creative Industrie tijdens de eerste helft van de dialoog aanwezig. Wij hebben besloten om zijn inbreng deels in het rapport op te nemen, we hebben de inbreng van de directeur hieronder verwerkt en dit telkens specifiek aangegeven. Daarnaast hebben we de inbreng van de directeur niet in de statistieken verwerkt. Dit hebben wij zo besloten omdat de directeur met onderwerpen kwam die de dialoog bevordert heeft maar deze niet uit de studenten zelf kwam. Daarnaast speelt mee dat de directeur niet tot de te onderzoeken doelgroep behoort.

#### Eerste dia: korte introductie

#### Tweede dia: Welke maatschappelijke ontwikkelingen houden jullie het meest bezig?

- **Ontkenning burgerslachtoffers Irak**
  - Gisteren was daar een debat over waarbij onder de ministers onduidelijkheid was over welke kennis wel of niet aanwezig was. De student benadrukte dat er in oorlogsvoering altijd burgerslachtoffers kunnen vallen maar hij vond het belangrijk dat er in ieder geval openheid over zou moeten zijn.
  - Een andere student benadrukte dat Nederland de Iraakse bevolking zou moeten helpen met sanitair, voedsel, water en onderdak.
  - De studenten vonden het “een beetje rommelig” van het kabinet dat er zo veel tegenstrijdige informatie was.
- **Mijn eigenontwikkeling**
  - Deze student houdt zich naar eigen zeggen niet met de maatschappij bezig en richt zich vooral op zichzelf. Daarnaast vindt de student dat hij geen invloed heeft op de maatschappij of overheid, ook stemmen heeft volgens hem geen invloed.
- **Black Friday (directeur)**

De directeur maakte zich zorgen over de grote verkoop- en reclamecultuur die vanuit de VS over komt en vroeg zich af of we dat wel willen in Nederland.

  - Een student wees aan dat de kortingen ook vaak niet echt kortingen zijn omdat er met de prijzen gespeeld wordt.
- **Brexit**
  - Het verenigd koninkrijk zou vorige maand uit de EU gaan maar heeft dat nog niet gedaan. De student meent dat uit de EU treden slecht voor Engeland zou zijn aangezien ze dan een boete zouden krijgen.
  - Een student maakt zich zorgen over transportkosten naar Engeland na een Brexit.
- **Zwarte Piet**
  - De student vindt dat tegenwoordig de discussie rondom zwarte piet helemaal opgeblazen wordt. De student vond het niet racistisch en hij vond de roetveegpiet een goed compromis. Alle studenten waren het hiermee eens.
  - Een andere student sprak zich uit over zijn zorgen dat de discussie niet op te lossen is aangezien er altijd een aantal mensen zijn die zwarte piet helemaal willen afschaffen.
  - Een student maakt zich zorgen over hoe het verder zal gaan nadat de roetveegpiet de zwarte piet vervangen heeft. Daarnaast noemt hij de discussies rondom de gouden eeuw en vraagt hij zich af hoe ver we daarin willen gaan. Hij is bang voor het verlies van Nederlandse cultuur. Andere studenten waren het hiermee eens.



- Een student noemde dat hij het zorgelijk vond dat Nederland veel cultuur vanuit het buitenland overneemt en noemde daar als voorbeeld de VS bij. De leerling was niet tegen immigratie en vond het belangrijk dat we respect voor elkaar blijven houden.
- **Social Media**
  - De leerling hield zich bezig met Artikel 13 en hoe het verder zou gaan met mensen die op YouTube hun geld verdienen.
  - Een leerling deelde de zorgen van zijn klasgenoot en vroeg zich af of je kinderen wel mag aansturen om te doneren op een livestream platform. Daarnaast is het een groot probleem als je reclame maakt op YouTube of livestream platformen maar op de televisie wordt constant reclame “onder je neus gedrukt”. Als oplossing opperde de student dat als YouTube en livestream platformen problemen krijgen met de hoeveelheid advertenties en die dus moeten minderen, dan zou er ook op TV minder reclame moeten komen.
- **Racisme bij voetbalwedstrijden (Directeur)**
  - De directeur benadrukte dat er strengere straffen uitgedeeld gaan worden voor racisme bij voetbalwedstrijden. Het stadionverbod van maximaal 5 jaar wordt naar maximaal 10 jaar verhoogt. In Engeland hanteren ze strenge straffen en daar waren volgens hem veel minder incidenten.
  - Twee leerlingen spraken hier ook over op en deelden de mening dat er strengere straffen moesten komen om de sport leuk te houden.
- **Stikstof**
  - De student ziet het nut van het verlagen van de maximumsnelheid niet in aangezien het volgens hem toch bijna geen effect heeft.
  - Volgens hem zijn de maatregelen met betrekking tot het milieu te extreem en creëer je onrust. Volgens hem zijn er ook veel andere dingen die spelen en het milieu wordt “helemaal opgeblazen tegenwoordig” en moeten we een goed punt vinden en niet zeggen dat het zo en zo moet terwijl je mensen raakt.
  - Een andere leerling vindt het ook overdreven hoe mensen er op reageren soms en dat een klein aantal mensen er te veel op reageren.
  - Een student meent dat 120-130 rijden zo in het systeem zit dat het veranderen van de maximumsnelheid voor te veel verwarring en dan ook voor juist meer ongelukken zal zorgen.
  - Een student meent dat we beter kunnen kijken naar de uitstoot in landen zoals de VS en in Azië waar de uitstoot veel erger is dan in de meeste landen in Europa.
  - Een student meent dat Nederland er een erg kleine invloed op heeft en dat landen zoals China geen maatregelen neemt en door blijft gaan met het uitstoten van stikstof en CO<sub>2</sub>.
  - Een student meent dat we beter met de hele wereld kunnen gaan kijken naar hoe we het kunnen oplossen in plaats van dat Nederland bezig gaat met wat we allemaal kunnen doen. Nederland is maar een klein stipje en als je Duitsland binnenrijdt zie je overal de rookwolken hangen.
- **Polarisatie (Directeur)**
  - De directeur maakt zich zorgen over de toenemende polarisatie die mede dankzij Wilders en Baudet groter wordt. Hij stelt voor dat de politiek betere dialogen aan moet gaan over de daadwerkelijke feiten en dat mensen verder moeten kijken dan een opmerking die een politicus maakt en zich ook in de andere standpunten van de politici verdiepen.

- Een student is het eens met de directeur dat mensen zich meer moeten verdiepen in wat de standpunten van politici zijn. Veel mensen weten niet waar veel politici voor staan.
- Een student zou het mooi vinden als voor vakken zoals burgerschap juist politici meer op scholen uitgenodigd zouden worden om uit te leggen waar ze voor zijn.
- Een student benadrukt nog dat vrijheid van meningsuiting ook voor politici belangrijk is.

### Derde en vierde dia. Uitleg dialoog en uitleg over de Rli.

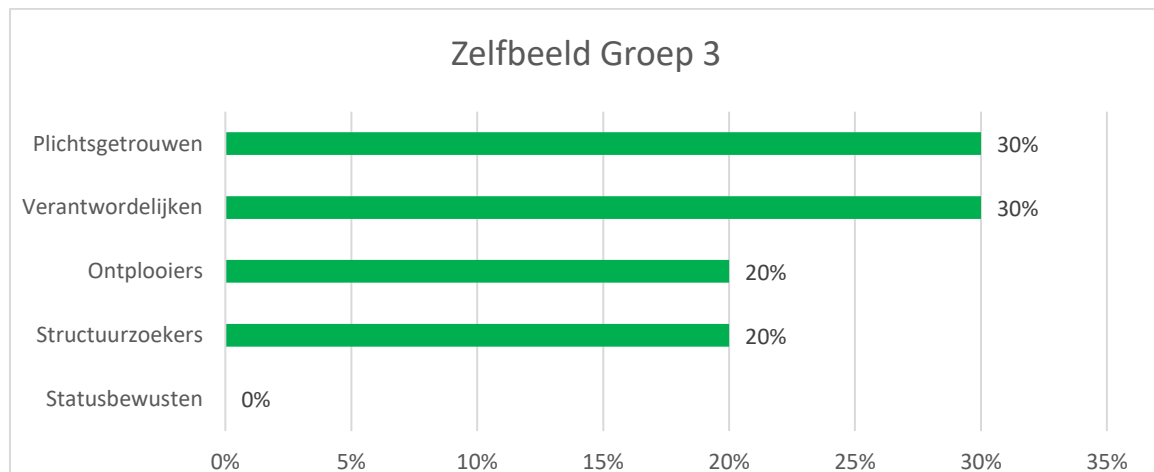
“Wij zijn dus studenten van Hogeschool Saxion en we houden deze bijeenkomst in opdracht van de Rli, dat is de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur. Dit is een onafhankelijk adviesorgaan van de overheid dat zowel gevraagd als ongevraagd advies geeft aan regering en parlement. Deze bijeenkomst houden we in het kader van het project Verbindend Verduurzamen. Door de verduurzaming van de samenleving verandert er veel en snel, hierdoor ontstaan zorgen maar ook kansen. De Rli is hierin ook de voelspriet in de samenleving die probeert te peilen wat de inwoners van Nederland hier nou van vinden. Hiervoor zijn we hier vandaag samen, om met je in gesprek te gaan wat er bij jullie speelt omtrent de verduurzaming van de samenleving. Wat zijn jullie zorgen, wat moet beter en wat zijn jullie kansen? Vandaag willen we hierover met jullie in dialoog, om zo verbindend te verduurzamen. Deze informatie is uiteindelijk voor het congres van de Rli in maart 2020 waar de Rli dit gaat inbrengen”.

### Vijfde dia, nu gaan we door naar SLIDO.com

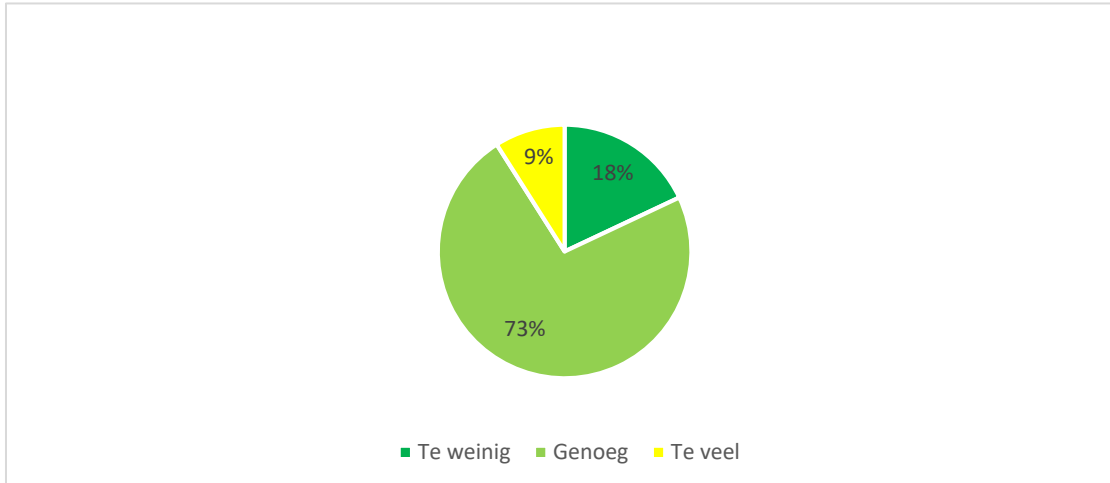
“Ga naar [www.slido.com](http://www.slido.com) en vul de code: #samenverduurzamen in. We gaan nu een paar vragen met jullie behandelen en de uitkomsten bekijken”.

### Vraag 1, met deze vraag krijgen we een overzicht van de verschillende soorten persoonlijkheidsprofielen in deze klas, welke woorden omschrijven jou het beste?

Met deze vraag krijgen we een overzicht van de verschillende soorten persoonlijkheidsprofielen in deze klas.



## Vraag 2, hoeveel doet Nederland volgens jou aan het verduurzamen van de samenleving?



### Te weinig 18% en waarom?

- Een student meent dat er bijvoorbeeld meer financiële voordelen moeten komen bij het verduurzamen van een huis. Een andere student meent dat er meer moet gebeuren omdat het best gevaarlijk is dat de zeespiegel aan het stijgen is. Nederland zou meer moeten investeren in duurzaamheid.

### Genoeg 73% en waarom?

- Een student vindt dat we een goede balans hebben, er moet niet meer gebeuren omdat we al genoeg "gekkigheid hebben" en we zitten op de goede weg. Een andere student benadrukt dat het niet allemaal te snel moet gaan.

### Te veel 9% en waarom?

- Een student vindt dat er heel veel geld heen gaat en maakt zich zorgen over de economie.

## Vraag 3, stel je had de macht in Nederland wat zou jij veranderen?

- **Huizen**, mensen komen in het dorp van de student moeilijk aan huizen omdat vluchtelingen deze toegewezen krijgen. De woningmarkt loopt helemaal vast en er zouden meer huizen bij moeten.
- **Openbaar Vervoer**, OV kan beter, het is nu erg duur en OV is beter voor het milieu. Daarnaast moeten we weer contant kunnen betalen in bussen en moet dan ook de veiligheid van buschauffeurs gegarandeerd worden. Er zouden meer mensen met het OV gaan als het gratis is. Treinen moeten vaker dan eens per half uur rijden, treinen zijn vaak te vol en je komt vaak te laat aan waardoor je erg lang moet wachten op de volgende trein. Op sommige trajecten zouden bussen ook groter moeten worden zodat er meer mensen in kunnen.
- **5G**, er bloeide een discussie op over de zorgen over 5G. Meerdere studenten maakten zich zorgen over de straling van een 5G netwerk, snellere downloads zijn fijn maar niet ten koste van de gezondheid. Iedereen die sprak maakte zich zorgen over Huawei en vertrouwt dat bedrijf niet.
- **Macht van bedrijven**, grote bedrijven nemen de politiek over, zeker bedrijven uit China kopen ook alles over. De student zou wetten maken waardoor een bedrijf of ander land niet te veel over zou mogen kopen en we zelf dan niet de controle zouden verliezen. Facebook werd als een voorbeeld genoemd van een bedrijf met te veel macht.
- **Onnodige kosten tegen gaan**, de student noemt dat ze nu bij het gemeentehuis van Apeldoorn van alles aan het veranderen zijn, het was jarenlang goed en waarom zijn ze nu

aan het verbouwen. De student stelt voor dat de gemeente eerst de Apeldoorners zelf moet vragen of ze het eens zijn met een verbouwing. Als onnodige kosten worden vermeden zou er ook meer geld over blijven voor natuur. Daarnaast worden mensen te weinig geïnformeerd over veranderingen, alleen mensen die de krant lezen of het nieuws kijken krijgen dit soort dingen mee. Een Arnhemse student haalt als voorbeeld van onnodige kosten ook de bij hem in de gemeente geplaatste miljoenen dure “kunst” op rotondes naar voren. Een paar stalen buizen op een rotonde moet niet zo veel kosten. Niemand zou kunst op een rotonde boeien volgens de student en de gemeente is beter uit met dat geld in nuttige dingen te investeren. Als een gemeente echt kunst wil moeten ze dat zelf doen en niet uitbesteden aan een bedrijf dat er zo veel geld voor vraagt.

- **Beschermen van natuur**, overheden zouden meer kunnen doen aan het beschermen van de natuur. De gemeente kan bijvoorbeeld meer afvalbakken plaatsen en de zee zou schoner gehouden moeten worden. De student vond dat er minder huizen gebouwd moeten worden omdat er dan meer bomen behouden kunnen worden, want bomen zijn belangrijk voor onze zuurstof. Studenten maken zich zorgen over de hoeveelheid plastic overal, ook in de zeeën en het buitenland. Een student vindt het mooi dat er mogelijkheden zijn om plastic uit de oceanen te halen en dat er een Nederlandse uitvinding voor is.
- **BTW omlaag**, de BTW moet omlaag naar het tarief dat eerder gebruikelijk was.
- **Defensie**, er wordt heel veel op bezuinigd zegt een student. De vader van de student is militair en daarom is dit voor hem echt heel dichtbij. Er is veel bureaucratie en papierwerk. Er moet door de overheid meer aandacht aan besteed worden en gekeken worden hoe we het kunnen verbeteren.
- **Onderwijs**, onderwijs (vooral op de basisschool) moet meer gaan kijken naar het niveau van de leerlingen zodat je beter kan leren en daarmee beter zou kunnen doorstromen naar een ander niveau. Onderwijs zou meer op de persoon gericht moeten zijn.

**Over 20 jaar, hoe ziet jullie Nederland er dan uit, en de leefomgeving?**

- Een student verwacht dat er vooral veel meer milieuproblemen zullen zijn, er zullen veel bomen gekapt zijn.
- Een andere student denkt niet dat er veel gaat veranderen, wel iets op het gebied van technologie maar daar ook niet super veel. Een student oppert dat Nederland op het gebied van ICT vooruitloopt en daar een grote rol in kan spelen. Hackers zouden een groter gevaar kunnen vormen door bijvoorbeeld nucleaire systemen te hacken. Daarnaast verwacht een student dat we meer robots in de zorg zullen hebben en de student ziet dit als een goede ontwikkeling omdat deze sneller en nauwkeuriger kunnen werken.
- Meerdere studenten deelden deze mening en kwamen met de verwachting dat het ook een goede ontwikkeling is voor het sociale leven van ouderen. Een student verwacht dat ook biotechnologie heel groot gaat worden.

## 4.4 Dialoog 4: ICT-niveau 4

Deze dialoog vond plaats op 29 november 2019 en was met eerstejaars studenten van de tweede niveau 4 klas van de ICT-opleiding. De klas telde 15 studenten waarvan alle 15 mannen waren.

**Eerste dia: korte introductie**

**Tweede dia; Welke maatschappelijke ontwikkelingen houden jullie het meest bezig?**

- **Zwarte Piet**
  - Een student vond dat Nederlanders steeds meer achteruitgaan, in de zin dat ze telkens minder kunnen hebben. De hele klas was het daar mee eens en ze vonden dat dit buiten zwarte piet ook het geval is. Genderneutrale toiletten werden ook als voorbeeld daarvan genoemd.
- **Geweld**
  - Een student vertelde dat hij bij het uitgaan een ruzie uit de hand heeft zien lopen waarbij mensen “keihard om elkaar zaten heen te slaan”. Meer studenten ervaren dit ook als een probleem. Er wordt steeds sneller geweld gebruikt.
  - Een student was het daar niet mee eens, hij maakt het “vrij weinig” mee dat mensen op geweld uit zijn.
- **Vuurwerk**
  - Volgens een student probeert de politie vuurwerk in een negatief daglicht te zetten.
  - Een andere student stemde hiermee in en voegde toe dat de politie meer naar de tegenstanders van vuurwerk kijken omdat de politie daar een agenda bij heeft. Deze mening werd door andere studenten gedeeld.
- **Glasvezel in het buitengebied.**
  - De student woont in het buitengebied en heeft zelf internet via de kabel. Nu wordt er eindelijk glasvezel in het buitengebied aangelegd nadat er een actie voor gekomen is. Eerst wilden de gemeentes dat niet doen omdat er te weinig mensen in het buitengebied wonen. Het internet is volgens deze student nog te traag.
- **Maximumsnelheid/ Snelheid op de snelweg.**
  - De leerling vindt de verandering van de maximumsnelheid en milieuwetten in het algemeen onzin. Er zijn veel meer vervuilende zaken zoals grote havens. Ook wordt er in landen zoals de VS gereden zonder filters. “Dan moeten wij ons aanpassen zodat hópelijk de rest van de wereld dat ook doet”. De leerling vindt dat Nederland zich wel kan veranderen maar dat het weinig uitmaakt omdat eerst grotere landen dit zouden moeten doen.
  - Een leerling deelde dat hij vond dat wij in Nederland wel de maximumsnelheid naar 100 omlaag kunnen brengen maar zolang dit niet op Europees of wereldwijd niveau gebeurt wij weinig invloed hebben in ons eentje.
  - Een andere student deelt deze mening en richtte de aandacht ook op het vliegverkeer. Meerdere studenten waren zich niet bewust van het feit dat vliegtuigen ook veel uitstoot hebben.
- **Geld**
  - De student vond geld belangrijk aangezien er mensen zijn die erg weinig voor veel geld doen en er mensen zijn die keihard werken en bijna niets verdienen.

- **Vrijheid van meningsuiting**

- De student vindt vrijheid van meningsuiting belangrijk, zeker in landen waar je voor je mening opgepakt kan worden.
- Een andere student vond dit ook een probleem en voegde toe dat veel van deze landen kampen met censuur.
- Een student vindt daarentegen dat we in Nederland te veel mogen zeggen, dit kan soms onbeschoft overkomen omdat mensen hierdoor beledigd kunnen raken.

**Derde en vierde dia. Uitleg dialoog en uitleg over de Rli.**

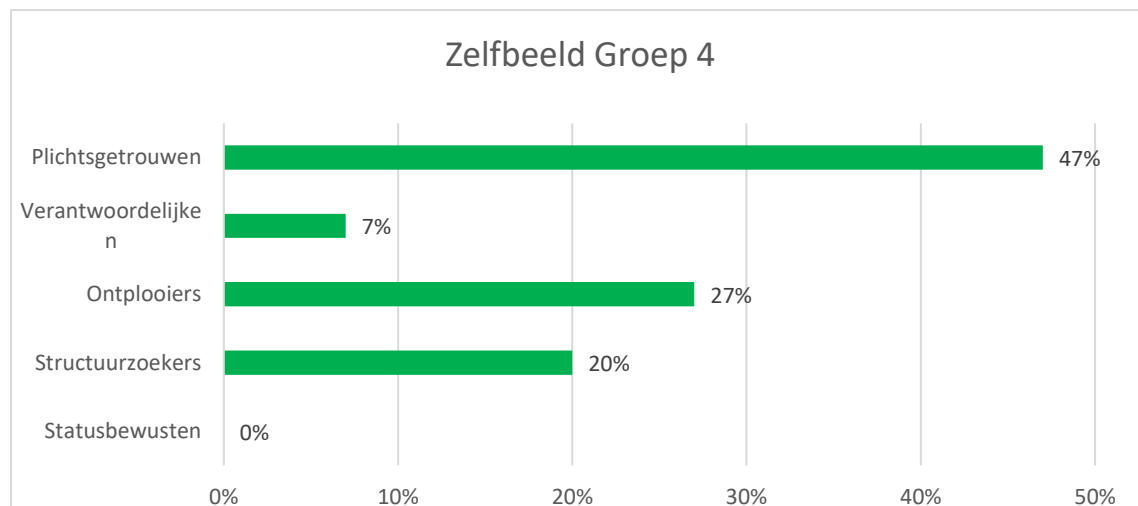
“Wij zijn dus studenten van Hogeschool Saxion en we houden deze bijeenkomst in opdracht van de Rli, dat is de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur. Dit is een onafhankelijk adviesorgaan van de overheid dat zowel gevraagd als ongevraagd advies geeft aan regering en parlement. Deze bijeenkomst houden we in het kader van het project Verbindend Verduurzamen. Door de verduurzaming van de samenleving verandert er veel en snel, hierdoor ontstaan zorgen maar ook kansen. De Rli is hierin ook de voelspriet in de samenleving die probeert te peilen wat de inwoners van Nederland hier nou van vinden. Hiervoor zijn we hier vandaag samen, om met je in gesprek te gaan wat er bij jullie speelt omtrent de verduurzaming van de samenleving. Wat zijn jullie zorgen, wat moet beter en wat zijn jullie kansen? Vandaag willen we hierover met jullie in dialoog, om zo verbindend te verduurzamen. Deze informatie is uiteindelijk voor het congres van de Rli in maart 2020 waar de Rli dit gaat inbrengen”.

**Vijfde dia, nu gaan we door naar SLIDO.com**

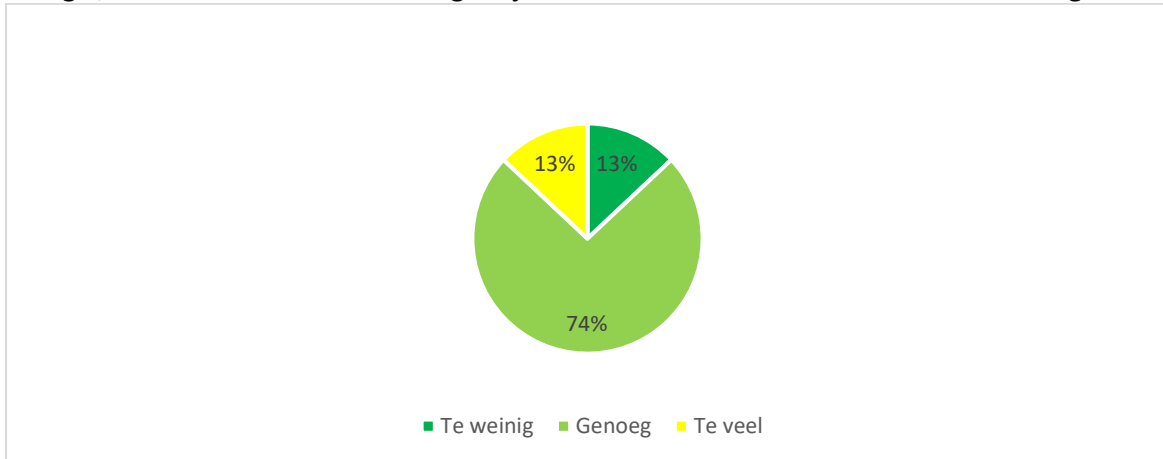
“Ga naar [www.slido.com](http://www.slido.com) en vul de code: #samenverduurzamen in. We gaan nu een paar vragen met jullie behandelen en de uitkomsten bekijken”.

**Vraag 1, met deze vraag krijgen we een overzicht van de verschillende soorten persoonlijkheidsprofielen in deze klas, welke woorden omschrijven jou het beste?**

Met deze vraag krijgen we een overzicht van de verschillende soorten persoonlijkheidsprofielen in deze klas.



## Vraag 2, hoeveel doet Nederland volgens jou aan het verduurzamen van de samenleving?



### Te weinig 13% en waarom?

- Een student meent dat een deel van de bevolking er goed mee bezig is, maar het andere deel juist niets doet omdat ze zien dat anderen er al mee bezig zijn. In dat opzicht vindt hij dat de overheid die mensen ook meer moet pushen om duurzamer te leven. De overheid zelf doet het volgens deze student wel goed.

### Genoeg 74% en waarom?

- Geen van de studenten die dit hadden ingevuld wilden hun toelichting geven.

### Te veel 13% en waarom?

- Een student vindt dat de overheid te veel doet. Hij vindt dat Nederland beter andere landen zou kunnen helpen om milieuvriendelijker te worden, zoals de VS en Duitsland. Volgens deze student is het een wereldwijd probleem.
- Een andere student meent dat de verlaging van de maximumsnelheid en het stil leggen van bouwprojecten onzin is.

## Vraag 3, stel je had de macht in Nederland wat zou jij veranderen?

- **BTW verlagen**, de overheid heeft volgens deze student al genoeg geld en mag de lasten dus best wat omlaag brengen. Een andere student is het hier niet mee eens omdat hij beredeneerd dat de overheid dit geld voor nuttige dingen inzet. De eerste student stelt voor om in ieder geval de BTW op primaire producten weer terug te brengen naar 6% zodat mensen met weinig draagkracht zich geen zorgen hoeven te maken over de boodschappen.
- **De vrijheid beperken**, de student licht toe dat er in sommige landen te weinig vrijheid is en in Nederland te veel. Nu gaan wij onszelf te veel in hokjes zetten die we zelf hebben verzonnen. Als voorbeeld noemt de student de lijst aan verschillende seksuele geaardheden. Een andere student is het hier niet mee eens, de student benadrukt dat het niet gaat om het indelen in hokjes maar juist om het kunnen zijn wie je bent. De student is bekend met iemand die Panseksueel is en legt deze geaardheid uit aan zijn klasgenoten. Niemand van de studenten lijkt een probleem te hebben met verschillende seksuele geaardheden. De eerste student benadrukt dat hij het aantal definities voor geaardheden te veel vindt geworden en dat er te veel over gesproken wordt. Hij heeft het gevoel dat hoe meer aandacht we hieraan besteden hoe meer mensen er een probleem van gaan maken.
- **Meer politie door de wijken vanwege de drugsdealers**. Een student ziet regelmatig drugsdealers bezig terwijl hij van- en naar school gaat. Hij wil graag dat de politie meer aanwezig is in gebieden waar gedeald wordt.

- **Meer politie tegen jongeren/pubers.** De student benoemd dat hij op sociale media regelmatig filmpjes ziet dat jongeren geweld gebruiken tegen de politie in steden zoals Amsterdam en Rotterdam. Dat vindt hij niet kunnen en volgens hem moeten de straffen hiervoor en in het algemeen omhoog.
- **Schoolsysteem.** De student weet niet hoe het verbeterd zou kunnen worden maar hij vindt dat we ongeacht onze kwaliteiten te veel hetzelfde moeten doen en kunnen. Onderwijs meer op maat maken is iets wat meerdere studenten belangrijk vinden. Een andere student benoemt dat er een persoonlijkere aanpak moet komen in het onderwijs met meer aandacht voor het individu. Twee studenten opperen dat er ook te veel met onderwijsniveaus gewerkt wordt.  
Een andere student oppert ook zijn zorgen over de PABO omdat er nu mensen zonder lesbevoegdheid voor de klas moeten staan vanwege het lerarentekort.
- **Meer kerncentrales.** Een student vindt dat er onderzoek gedaan moet worden naar betere vormen van kerncentrales als oplossing voor het klimaatprobleem. Een andere student heeft liever dat we investeren in het onder de grond leggen van elektriciteitskabels. Een student wil dat we meer focussen op fusie als elektriciteitsbron en waterstof als brandstof.

**Over 20 jaar, hoe ziet jullie Nederland er dan uit, en de leefomgeving?**

- Een student verwacht dat kunstmatige intelligentie een grotere rol gaat spelen en er robots in de zorg komen.
- Een andere student verwacht dat we geen mensen meer hebben die zelf autorijden maar dat dit automatisch gebeurt. Nu veroorzaken vooral automobilisten ongelukken bij zelfrijdende auto's en als mensen niet rijden zullen zelfrijdende auto's veel veiliger worden.
- Een student verwacht ook dat de agrarische sector veel meer gaat moderniseren zodat boeren steeds minder zelf hoeven te doen. De student uit het buitengebied legt uit dat er in de agrarische sector al erg veel automatisch gebeurt en de boeren al minder zelf hoeven te doen. Een andere student verwacht dat technologie in alle sectoren van Nederland een grotere rol gaat spelen. Een student verwacht dat we over 20 jaar meer in de ruimte gaan doen dan nu, bijvoorbeeld dat we dan weer op de maan willen landen of naar Mars gaan.



## 4.5 Analyse van resultaten ROC Aventus Apeldoorn ICT-opleiding

Hieronder zijn de resultaten van ons onderzoek weergegeven. Het doel van dit onderzoek was om erachter te komen welke maatschappelijke ontwikkelingen de mbo-studenten het meest bezighielden.

In totaal zijn er tijdens de dialogen in Apeldoorn 58 studenten ondervraagd, waarvan 1 vrouw en 57 mannen. De leeftijden verschilden tussen de 15 en 24 jaar.

### Post-it's dialoog 1 Apeldoorn

Zwarte Piet	4x	Duurzaamheid	1x	Milieuvervuiling	1x
Vuurwerk	3x	Energietransitie	1x	Sinterklaas	1x
Maximumsnelheid	2x	Iedereen voelt zich beledigd	1x	Stikstofbeleid	1x
CO2 beleid	1x	Klimaatverandering	1x		

Totaal: 17

### Post-it's dialoog 2 Apeldoorn

School	2x	CO2-uitstoot	1x	Onderwijs	1x
Zwarte pietendiscussie	2x	ICT-ontwikkelingen	1x	Ontbossing	1x
Bosbranden	1x	Milieuvervuiling	1x	#Teamtrees	1x

Totaal: 11

### Post-it's dialoog 3 Apeldoorn

Stikstof	2x	Eigenontwikkeling	1x	Black Friday	1x
Brexit	1x	Social Media	1x	Polarisatie	1x
Milieu	1x	Zwarte Piet	1x	Racisme bij voetbalwedstrijden	1x
Ontkenning burgerslachtoffers Irak	1x				

Totaal: 11, waarvan 8 van studenten en 3 van de directeur. Deze zijn in het rood gemarkeerd.

### Post-it's dialoog 4 Apeldoorn

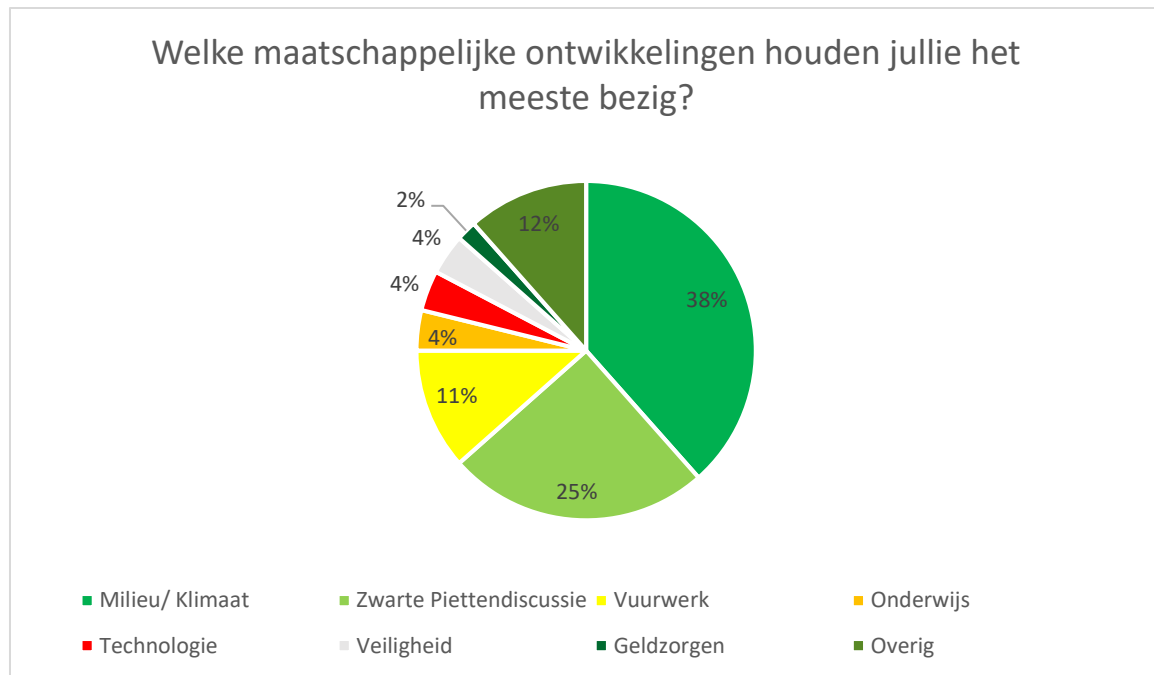
Zwarte piet	5x	Geld	1x	Milieu	1x
Vuurwerk	3x	Geweld	1x	Vermiste personen in het nieuws	1x
Maximumsnelheid	2x	Glasvezel in het buitengebied	1x	Vrijheid van meningsuiting	1x

Totaal: 16

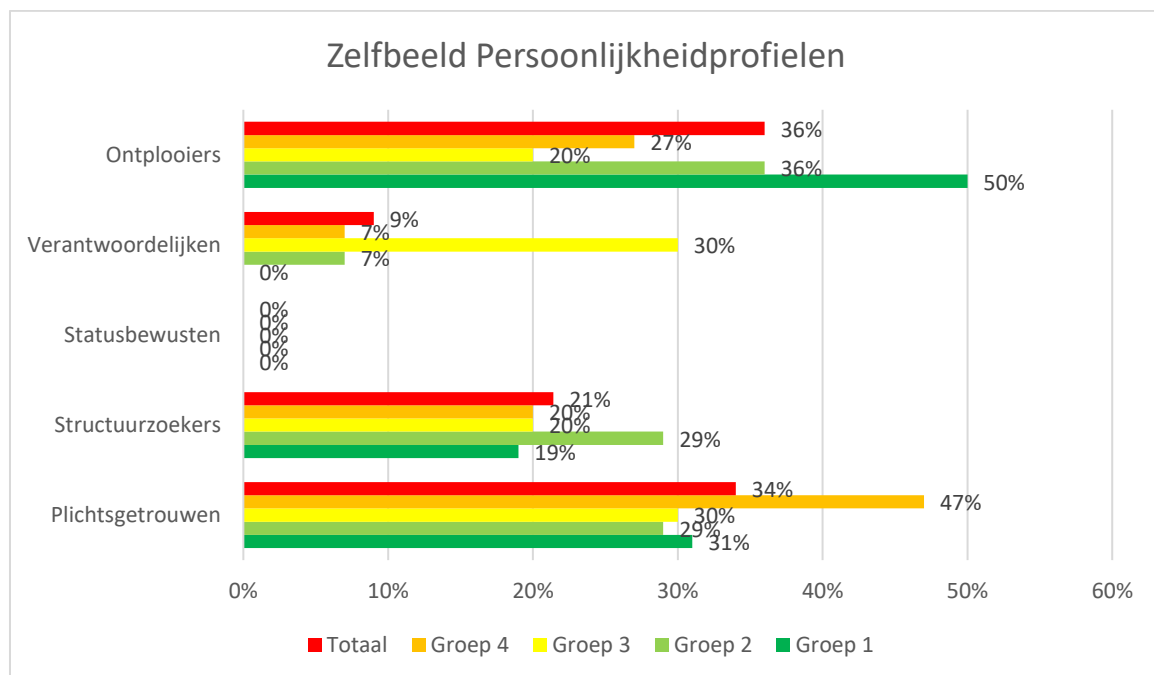
### Totaaloverzicht

In totaal waren er 52 post-it's, de resultaten zijn hieronder per thema overzichtelijk weergegeven.

Milieu/klimaat	20x	Technologie	2x
Zwarte pietendiscussie	13x	Veiligheid	2x
Vuurwerk	6x	Geldzorgen	1x
Onderwijs	2x	Overig	6x

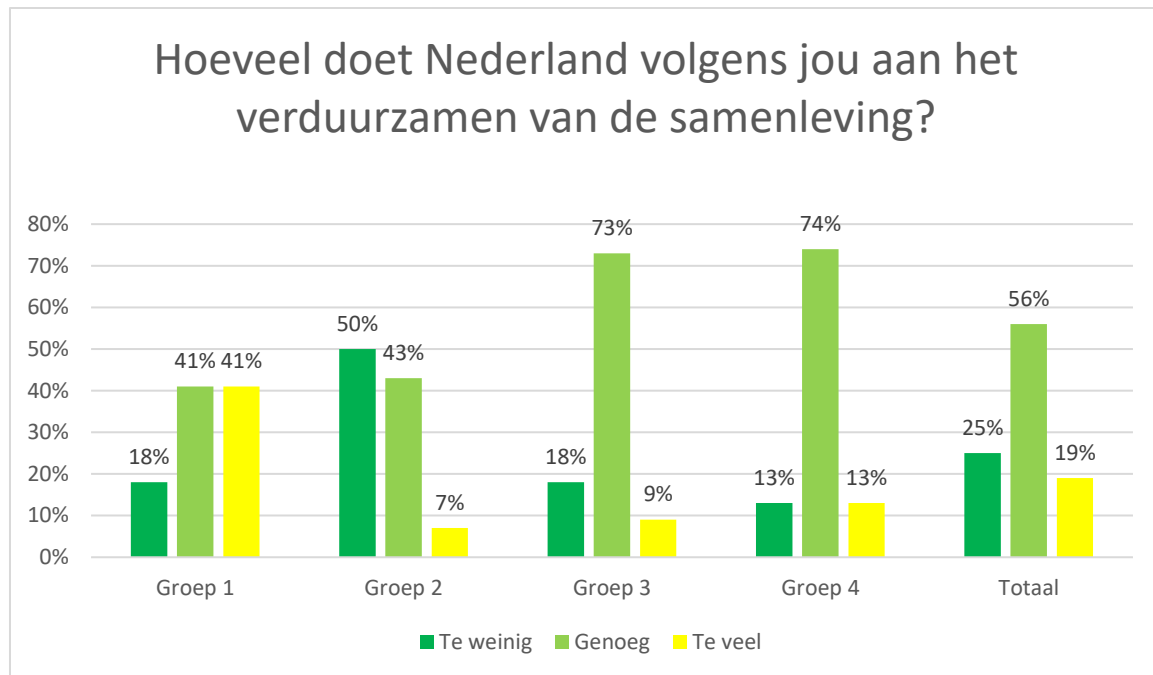


De milieu- en klimaatontwikkelingen houden de studenten binnen de ICT-opleiding het meeste bezig, hoewel benoemd moet worden dat een groot deel van de studenten vond dat er te veel gebeurt of dat de ontwikkelingen zich te snel voordoen. Daarnaast waren de zwarte pietendiscussie en vuurwerk veel benoemde thema's die ook in de actualiteit stonden op het moment dat de dialogen gehouden werden.



Hierboven staan de uitkomsten van de persoonlijkheidsprofielen die de studenten voor ons hebben ingevuld. Opvallend is dat van de 4 klassen niemand zichzelf onder de statusbewusten ziet, dit is een irreguliere situatie waar we geen verklaring voor hebben.

Voor meer informatie over de persoonlijkheidsprofielen verwijzen wij u naar [Duurzaamheid in Nederland](#), opgesteld door Motivaction in opdracht van de Rli (Marco Sodderland, 2019).



De milieu- en klimaatontwikkelingen spelen het meest bij de ondervraagde studenten. De meerderheid van de studenten, 56%, vindt dat Nederland genoeg doet aan het verduurzamen van de samenleving. Over het totaal aantal dialogen genomen, vond 25% dat Nederland te weinig doet aan het verduurzamen van de samenleving. 19% van de studenten vindt dat Nederland in dit opzicht te veel doet.

## Hoofdstuk 5: Nafase

### 5.1 Totaalanalyse van de resultaten

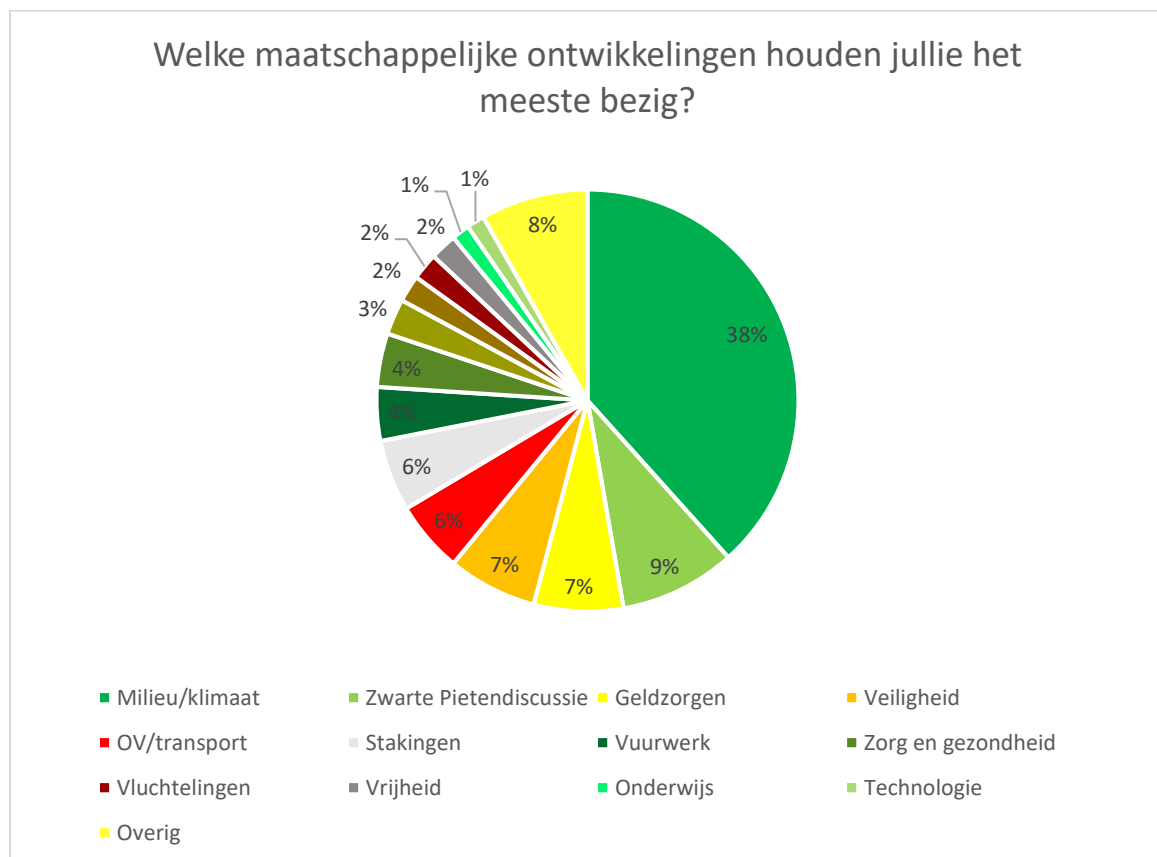
Hieronder hebben we de complete analyse van de meetbare resultaten weergegeven.

In totaal zijn er tijdens de dialogen 141 studenten ondervraagd, waarvan 73 vrouwen en 68 mannen. De leeftijden van de onderzochte studenten verschilden tussen de 15 en 25 jaar.

#### 5.1.1 Welke maatschappelijke ontwikkelingen houden jullie het meeste bezig?

In totaal hebben de studenten bij alle dialogen 146 post-it's geschreven om de maatschappelijke ontwikkelingen die hun het meeste bezig houden te beschrijven. Hieronder hebben we deze per thema weergegeven.

Milieu/klimaat	56x	Woningmarkt	4x
Zwarte piettendiscussie	13x	Racisme/discriminatie	3x
Geldzorgen	10x	Vluchtelingen	3x
Veiligheid	10x	Vrijheid	3x
OV/transport	8x	Onderwijs	2x
Stakingen	8x	Technologie	2x
Vuurwerk	6x	Overig	12x
Zorg en gezondheid	6x		

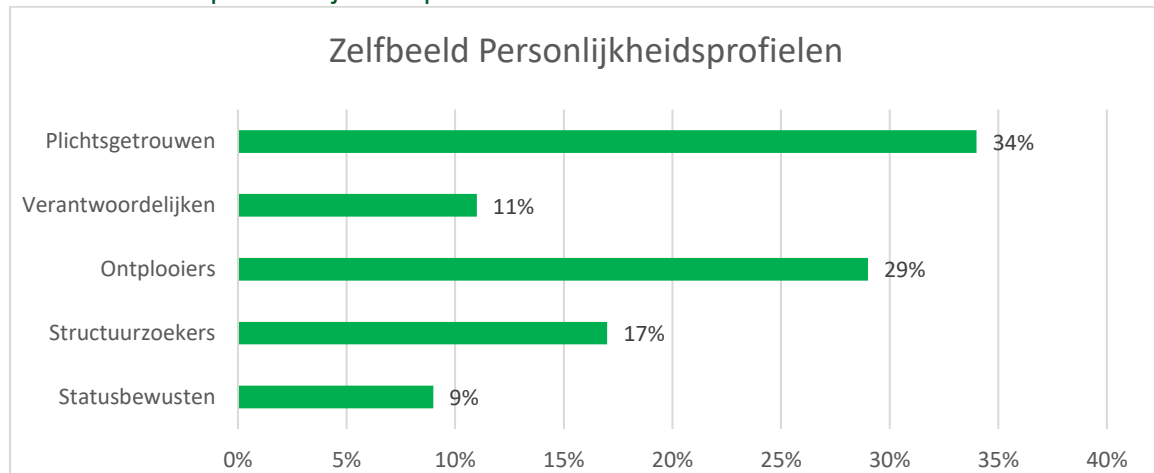


De milieu- en klimaatontwikkelingen houden de studenten het meeste bezig, 38% van de ondervraagde studenten heeft milieu of klimaat aangegeven als belangrijke maatschappelijke ontwikkeling. Neemt men de stakingen (wat gerelateerd is aan de milieu- en klimaatontwikkelingen) daar ook bij, dan verandert het percentage naar 44% voor milieu- en klimaatontwikkelingen.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat de milieu- en klimaatontwikkelingen door bijna de helft van de ondervraagden als de belangrijkste ontwikkelingen ervaren worden. Deze ontwikkelingen houden de studenten het meeste bezig.

Daarna komt de zwarte pietendiscussie op 9%. Geldzorgen en veiligheid komen op een gedeelde derde plek met beiden 7%. Actualiteiten blijken een grote rol te spelen in de maatschappelijke ontwikkelingen die de studenten het meeste bezig houden. Onderwerpen zoals de stakingen, de zwarte pietendiscussie en het verlagen van de maximumsnelheid werden bijna exclusief genoemd door de studenten toen deze thema's in de actualiteit lagen.

### 5.1.2 Zelfbeeld persoonlijkheidsprofielen

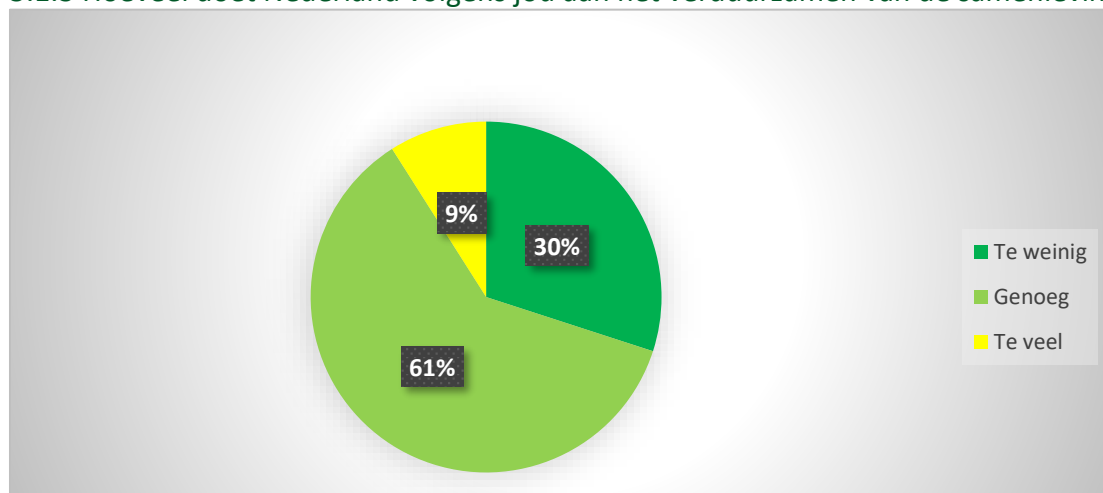


In totaal hebben 141 studenten deze vraag beantwoord.

Hierboven staan de uitkomsten van de persoonlijkheidsprofielen die de studenten voor ons hebben ingevuld. Hieruit blijkt dat de plichtsgetrouwen met 34% in de meerderheid zijn, de statusbewusten waren met 9% de kleinste vertegenwoordigde groep.

Voor meer informatie over de persoonlijkheidsprofielen verwijzen wij u naar [Duurzaamheid in Nederland](#), opgesteld door Motivaction in opdracht van de Rli (Marco Sodderland, 2019).

### 5.1.3 Hoeveel doet Nederland volgens jou aan het verduurzamen van de samenleving?



In totaal hebben 141 studenten deze vraag beantwoord.

De milieu- en klimaatontwikkelingen spelen veruit het meest bij de ondervraagde studenten. De meerderheid van de studenten, 61%, vindt dat Nederland genoeg doet aan het verduurzamen van de samenleving. Over alle dialogen genomen, vond 30% dat Nederland te weinig doet aan het verduurzamen van de samenleving. 9% van de studenten vond dat Nederland in dit opzicht te veel doet.

## 5.2 Evaluatie

De dialogen verliepen naar ons idee beter dan we hadden verwacht. Er waren veel verschillende antwoorden die de studenten gaven op onze vragen. Het viel ons op dat er in iedere groep wel steeds enkele studenten waren die regelmatig aan het woord waren en ook onderbouwde antwoorden gaven. Veel andere studenten vonden het moeilijk om hun antwoorden te onderbouwen, hierdoor hadden we soms moeite om erachter te komen “waarom” de studenten bijvoorbeeld een bepaalde ontwikkeling zorgwekkend of juist belangrijk vonden. We hebben gemengde gevoelens overgehouden aan de reacties, de onderbouwde en enthousiaste reacties van de minderheid van de studenten maakte veel goed, maar we hadden gehoopt dat dit enthousiasme wat meer op de groep zou overslaan.

Wat we hebben verbeterd bij de dialogen die we eind november hebben gehouden is dat we de PowerPointpresentatie beter voorbereid en geoefend hebben. Dit heeft volgens ons de kwaliteit van de dialogen bevorderd. De PowerPoint had eerder af moeten zijn zodat we sneller het materiaal naar de docenten konden sturen waarmee we in contact stonden. Ook hadden we eerder de doelgroep moeten kiezen en de vragen hier beter op moeten afstemmen. We merkten dat sommige studenten de vragen niet begrepen en dat we ze vervolgens bij de uitleg van sommige begrippen per ongeluk een richting ingestuurd zouden kunnen hebben. Hierdoor zou het mogelijk kunnen zijn dat we bepaalde begrippen geopperd hebben waar de studenten zelf anders niet op waren gekomen.

De docenten hadden vooral een faciliterende rol in het proces. We merkten dat de reacties van docenten op ROC's enthousiaster waren dan die van docenten werkzaam op hogere onderwijsinstellingen. De docenten hadden tijdens de dialogen weinig ingebroken en lieten ons vooral aan het woord. Ze lieten de klas aan ons over en dat vonden we wel een uitdaging. Dit liep best goed, alhoewel de docenten soms wel even aan de studenten aangaven dat de telefoons weg moesten, dit was maar enkele malen voorgevallen. Een fijne bijdrage van de docenten was ook de feedback die ze vanuit de studenten aan ons konden geven. Volgens de docenten hebben wij zeker een groep studenten aan het denken gezet over maatschappelijke onderwerpen zoals de verduurzaming van Nederland.

### 5.3 Wat zouden wij adviseren?

We kregen veel enthousiaste reacties van docenten en studenten over de dialogen. De vorm en de onderwerpen van de dialoog sloegen aan en het was voor de studenten weer eens wat anders dan de standaard les burgerschap. Wij denken dat het een goed idee is om bij de burgerschap- en maatschappijleer lesprogramma's, enkele lessen te wijden aan hoe de klassen maatschappelijke thema's zouden willen verbeteren in Nederland. Deze lessen zouden in de vorm van interactieve dialoog rondes met wordclouds, vragen, polls en stellingen vorm kunnen krijgen en gegeven kunnen worden. Het biedt de kans om de studenten te laten nadenken over maatschappelijke thema's die ook betrekking hebben op hun dagelijks leven en de toekomstige leefomgeving. Het is een open gedachtewisseling en geen discussie aangezien die vaak zorgt voor polarisatie. De studenten leren zo ook hoe ze zich kunnen openstellen voor elkaars standpunten. Dit is in onze ogen erg belangrijk in tijden waarin meningsverschillen over maatschappelijke kwesties steeds meer toenemen. (SCP, 2019)

Er is een onderzoek opgezet door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, ProDemos en de Universiteit van Amsterdam, in samenwerking met het Sociaal en Cultureel Planbureau. Samen met beleidsmakers, internationale wetenschappers en politici is dit onderzoek opgestart om de ontwikkeling van democratische waarden van jongeren onderzoeken. Uit de eerste bevindingen van dit onderzoek is onlangs gebleken dat leerlingen van het voortgezet middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) minder vertrouwen hebben in het eigen politieke kunnen dan leerlingen van het voortgezet wetenschappelijk onderwijs (vwo). Deze ontwikkelingen zijn vanaf de brugklas al merkbaar.

Vwo'ers hebben in de brugklas maar liefst anderhalf keer zo veel vertrouwen in hun eigen politieke kunnen als leerlingen van het vmbo. Daarnaast hebben vmbo'ers minder kennis over en interesse in de politiek. (Universiteit van Amsterdam, 2018/2019)

Er is vastgesteld dat er in Nederland sprake is van een 'diplomademocratie', hoogopgeleiden kunnen beter hun weg vinden in de democratie en zijn hier ook beter in vertegenwoordigd dan laagopgeleiden. Het onderzoek bewijst dat die verschillen naar opleidingsniveau al bestaan aan de start van de middelbare school. Het feit dat de verschillen zo vroeg al aanwezig zijn, kan gevolgen hebben voor latere politieke participatie. De school speelt hierin een belangrijke rol. Er zal de komende jaren onderzocht worden hoe groot de invloed van de school precies is, vergroot het de verschillen in democratische waarden, worden ze verkleind of blijven ze juist gelijk? (NRC, 2019) (Universiteit van Amsterdam, 2018/2019)

Er zal dan ook gekeken worden naar het curriculum van de scholen. Om de kennis en interesse in de democratische en maatschappelijke waarden te vergroten zijn scholen sinds 2006 verplicht aandacht te besteden aan burgerschap. De kwaliteit hiervan kan echter vaak beter, zo concludeerde de Onderwijsinspectie in 2016. Uit internationaal onderzoek blijkt dat Nederlandse scholen minder aan burgerschapsonderwijs doen dan andere landen.

Nederlandse leerlingen hebben tevens minder kennis, vaardigheden en betrokkenheid op het gebied van burgerschap in vergelijking met de leeftijdgenoten uit omliggende landen. Volgens een van de auteurs van het onderzoek en hoogleraar Politicologie, Tom van der Meer, is het pas echt mogelijk om scholieren te interesseren voor burgerschap als je ervoor zorgt dat het gaat leven voor ze. Medeonderzoeker Paula Thijs concludeert dat het vooral belangrijk is dat er in een klas ruimte bestaat voor verschillende meningen. Volgens Thijs is uit verschillende onderzoeken gebleken dat een open discussieklimaat in de klas een significante factor is. Ze zegt dat als de docent de leerlingen actief toejuicht om hun mening te geven en de docent zelf ook openstaat voor verschillende meningen, dit een bijdrage levert aan politiek vertrouwen. (Universiteit van Amsterdam, 2018/2019) (NRC, 2019)

Interactieve dialoogrondes zouden volgens ons goed passen binnen burgerschapslessen van scholen vanwege de mogelijkheden die dit biedt om studenten hun meningen te laten geven over maatschappelijke actualiteit en samen te zoeken naar oplossingen. Tegelijkertijd biedt het de docenten de gelegenheid om van dichtbij theoretische kennis over te brengen over democratische waarden en over omvangrijke maatschappelijke thema's waarmee de studenten nu en in de toekomst geconfronteerd zullen worden. Voor studenten is het een gelegenheid om te laten zien hoe ze zelf maatschappelijke thema's zouden kunnen optimaliseren. De gesprekken kunnen gaan over welke rol ze voor zichzelf zien weggelegd en hoe ze dit op hun eigen opleiding en het toekomstige werkveld kunnen betrekken. Voor veel studenten bleek het nieuw te zijn om hierover na te denken. Wij zien dit als een manier voor de studenten om zelfbewuster te worden en de koppeling te maken naar het eigen werkveld en de eigen leefomgeving.

Het moment waarop wij tijdens de dialogen echt merkten dat de studenten zich bewust werden van de impact van klimaatverandering en milieuvervuiling, was toen ze zelfbewust met oplossingen kwamen en de verduurzaming van Nederland zagen vanuit het perspectief van hun opleiding en toekomstige werkveld. Zo beseften de studenten bijvoorbeeld hoeveel plastic verspilling er was in hun eigen werkveld, en realiseerden ze zich hoe zonde dat was. Van het ROC in Apeldoorn hebben we ook te horen gekregen dat de ROC keten "Aventus" duurzaamheid als centraal thema heeft gesteld in de burgerschapslessen.

Het is wellicht interessant om de optie te verkennen om eerst op provinciaal niveau dialoogsessies te organiseren met studenten binnen verschillende opleidingssectoren binnen ROC's. De docenten waren erg enthousiast over de vorm en inhoud, de studenten deden over het algemeen goed mee en gingen meer nadenken over het thema verduurzamen, en voor de Rli is het mogelijk goede informatie die in kaart brengt hoe studenten van verschillende opleidingssectoren binnen ROC's in een bepaalde provincie denken over en bewuster worden van de verduurzaming van Nederland. Maar ook de tegenstellingen en zorgen die door de studenten naar voren worden gebracht vormen een belangrijke input voor het in kaart brengen van het draagvlak onder studenten op het mbo.



#### 5.4 Duurzaamheid in het leven van studenten

Wij denken dat veel van de studenten in hun eigen thuissituatie weinig met duurzaamheid te maken krijgen. De studenten waarvan de ouders te maken hebben met duurzaamheidsbeleid, zoals veehouderijen, hebben er een sterkere en vaak beter onderbouwde mening over dan studenten waarvan de ouders minder met duurzaamheid te maken hebben in hun werk. Ook het volgen van het nieuws en de actualiteiten spelen hierin in een rol denken wij.

De meeste studenten hadden wel gehoord over de energietransitie en de opwarming van de aarde, maar verder dan dat ze ervan hadden gehoord en wisten dat er iets tegen gedaan moest worden kwamen ze veelal niet. Toen we vertelden dat maatschappelijke ontwikkelingen ook items waren die vaak terugkwamen in het nieuws en betrekking hebben op de samenleving, hoorden we van enkele studenten dat ze nooit naar het nieuws keken.

Dit kan ook een verklaring zijn voor de manier waarop er kennis en interesse mist op het gebied van duurzaamheid. Ook denken wij dat het naast de interesses van de ouders en het volgen van het nieuws mogelijk ligt aan de vriendenkring en woonlocatie van studenten. Als studenten geen vrienden hebben die zich met duurzaamheid bezighouden of interesse hebben in maatschappelijke ontwikkelingen, dan komt de student ook minder met deze onderwerpen in aanraking. Als de student in een minder welvarende buurt woont dan is het onbehagen voor maatregelen ter verduurzaming van de samenleving ook groter. Dit komt denken wij ook doordat de huishoudens met een lager inkomen vaker duurzaam bevorderende maatregelen zullen afwijzen dan mensen met een hoger inkomen gelet op kostenbesparing. Het CBS onderbouwt deels onze vermoedens waarom duurzaamheid minder leeft onder lager opgeleiden. (CBS, 2018)

## Hoofdstuk 6: Conclusie

Over het kennisniveau van de studenten hebben we geleerd dat slechts enkelen erg bevlogen waren over maatschappelijke onderwerpen. De specifieke kennis over de onderwerpen was ook matig. De meeste studenten hadden er moeite mee om hun mening te onderbouwen. We merkten dat de studenten wel op de hoogte waren van de verduurzaming van Nederland, maar het erg lastig vonden om dit op hun eigen privésituatie toe te passen. We hoorden veel over minder plastic gebruiken, afvalscheiding en het openbaar vervoer gebruiken, maar de meeste studenten dachten hier niet over na.

Het begon echt bij de studenten te leven toen ze duurzaamheid betrokken op hun eigen opleiding. Studenten van de zorg & welzijn-opleidingen vertelden bijvoorbeeld hoeveel plastic er in hun sector verspild werd door onderdelen weg te gooien in plaats van deze te steriliseren. Dit komt omdat het de gezondheidssector betreft en hygiëne en tijd daarin erg belangrijk zijn. Tijdens de dialogen met de ICT-opleidingen zagen we vaak de koppeling terugkomen met technologische ontwikkelingen en hoe die een rol kunnen spelen in het verduurzamen van de samenleving. We zagen een discrepantie ontstaan tussen hoe duurzaamheid invloed heeft op hun privéleven en hun toekomstige werkveld. We hebben geleerd hoe we gesprekken konden activeren en vonden het goed om te zien hoe de verschillende maatschappelijke ontwikkelingen bij de studenten begonnen te leven. Het was met recht een dialoog, er werd met respect naar elkaar geluisterd en er ontstonden geen spanningen. Men stond open voor elkaars standpunten. De feedback van studenten die achteraf vanuit de docenten werd gegeven was ook een compliment voor de dialogen. Sommige studenten hadden nog nooit zo over de onderwerpen nagedacht en vonden het jammer dat ze er niet veel over wisten. Ze waren erg te spreken over de vorm. We zien deze dialogen dan ook niet alleen als kans om verbindend te verduurzamen, wat het doel was van deze opdracht, maar ook als kans om verbindend met klassen in gesprek te gaan en bewustzijn te creëren over welke maatschappelijke ontwikkelingen er spelen en hoe dit effect heeft op het dagelijks leven nu en in de toekomst.

Naast dat we hopen dat we met de dialogen in kaart hebben gebracht hoe deze groepen studenten denken over de verduurzaming van Nederland en waar hun zorgen en kansen liggen, hopen we ook dat we ze geïnteresseerd en geënthousiasmeerd hebben om meer na te denken over maatschappelijke ontwikkelingen. We hopen dat we kennis en interesse in de verduurzaming van Nederland en maatschappelijke ontwikkelingen als geheel hebben gekweekt.

## Bibliografie

- CBS. (2018). *Milieu en Duurzame energie*. CBS. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek. Opgehaald van <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2018/43/milieu-en-duurzame-energie-opvattingen-en-gedrag>
- I&O research. (2019, maart 7). *Duurzaam denken is nog niet duurzaam doen*. Opgehaald van [www.ioresearch.nl](http://www.ioresearch.nl): <https://ioresearch.nl/Home/Nieuws/duurzaam-denken-is-nog-niet-duurzaam-doen#.Xb73pppKg2x>
- IPCC. (2019). *Summary for Policymakers*. Intergovernmental Panel for Climate Change. Opgehaald van <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/ar5-wg1-spm-dutch.pdf>
- Marco Sodderland, M. Z. (2019). *Duurzaamheid in Nederland. Houding, beleving en gedrag van verschillende doelgroepen*. Den Haag: Raad voor de leefomgeving en infrastructuur.
- NRC. (2019, oktober 24). In de brugklas al grote verschillen in democratische waarden. *NRC*. Opgehaald van <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/10/24/jongeren-geloven-nog-in-de-democratie-a3978010>
- Rli. (2019). *#Verbindend Verduurzamen*. Opgehaald van [www.rli.nl](http://www.rli.nl): <https://www.rli.nl/in-voorbereiding/verbindendverduurzamen>
- SCP. (2019). *Burgerperspectieven 2019 1*. Burgerperspectieven 2019 1, Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag. Opgehaald van [https://www.scp.nl/Publicaties/Alle\\_publicaties/Publicaties\\_2019/Burgerperspectieven\\_2019\\_1](https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2019/Burgerperspectieven_2019_1)
- Universiteit van Amsterdam. (2018/2019). *Democratische kernwaarden in het voortgezet onderwijs*. Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.

## Colofon

De toekomstige leefomgeving door jongeren: het organiseren van een burgerdialoog in het kader van #VerbindendVerduurzamen.

In opdracht van de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli).

Uitgevoerd door StadsLAB Saxion.

De Rli heeft studenten van het StadsLAB van Saxion gevraagd om onderzoek uit te voeren naar wat burgers vinden van de energietransitie. De Rli is benieuwd naar wat de burgers zien als kansen en naar hun zorgen. De energietransitie heeft grote gevolgen voor hoe de samenleving in de toekomst zal functioneren; zo wordt het wagenpark geëlektrificeerd, gaan de huizen van het gas af en wordt de energie duurzaam opgewekt. Het is een transitie die iedereen raakt, en mede daarom is het belangrijk om met de burgers in gesprek te gaan om erachter te komen wat ze hiervan vinden en hoe zij hun ideale leefomgeving zien. Om hierachter te komen hebben wij als StadsLAB studenten dialogen met mbo-studenten georganiseerd om zo een beeld te krijgen van wat er speelt onder deze jongeren.

### Contactgegevens opdrachtgever

L. Boot  
06-10577495  
luc.boot@rli.nl  
Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli)  
Bezuidenhoutseweg 30  
Postbus 20906  
2500 EX Den Haag

### Contactgegevens studenten

A. W. Knol (Bestuurskunde)  
467435@student.saxion.nl  
Auke.knol@gmail.com  
06-23576971

B. Katoele (Bestuurskunde)  
469175@student.saxion.nl  
06-31685878

B. van Herrikhuijzen (Klimaat & Management)  
468347@student.saxion.nl  
06-19696989

### Contactgegevens stadsLAB coach

F. Evers  
f.w.j.evers@saxion.nl  
06 20916860